

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАД АТГА

Бүгэдэ арадай сонин

1997
ИЮЛИН
15

Зунай һүүл
улаагшан хонин
харын
10
гарагай 3
ВТОРНИК
№ 131 (19722)
Газетын сэг хэлсээтэ

1921 оной
декабрин
21-һээ гарава

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИЙН ДОЛООН ХОНОГ

Республикын удха шанартай хэмжээ ябуулганууд

Токиогой Олимпиадын мүнгэн медальда хүртэһэн В.Баранниковай шанда хүртэхын түлөө боксоор уласхоорондын мурьсөөн - июлиин 14-20

Буряад Республикын Правительствон Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В.К.Агалов.

Тэрэнэй мэдэлэй һалбаринуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй суглаан.

Хүдэлдэггүй предпрятинуудай талаар комиссиин зүблөөн.

Архиин продукци үйлэдбэрилхэ ба худалдаха талаар албан хоорондын комиссиин зүблөөн.

Олзын хэрэг эрхилэлгын талаар секциин зүблөөн.

Буряад Республикын Правительствон Түрүүлэгшын орлогшонор: А.Н.Жильцов.

Буряад Республикын налог татабариин Кодекс зохёохо асуудалаар суглаан - июлиин 15

Налог татабаряар үритэй томо предпрятинуудай хүдэлмэрийн талаар суглаан - июлиин 16

1998 оной бюджетэй талаар хараа зорилгонуудыг зохёохо асуудалаар суглаан - июлиин 17

Олзын хэрэг эрхилэгшэдэй банкын дансада ороһон мүнгэнэй эрьсые шэнжэлэн харалга.

"Росси-Хитад" гэжэ экономика харилсаанай комиссиин үзэмжэдэ табигдаха мүнгэ һомололгын томо проектнуудыг бэлдэлгэ.

Л.Ч.Нимаева.

Ажалай 31 амаралтын, элүүржүүлгын ба үдэртөө амаралгын лагерьнуудай харалга-мурьсөөн.

Хүдөөгэй хургуулинуудта фермерэй мэргэжэл олгодог шэглэлээр "Рип интернейшнл" гэжэ уласхоорондын программаар хүдэлдэг үхибүүдэй ба хүтэлбэрилэгшэдэй суглаан -

июлиин 12-15

Оперо болон баледэй театрта театральна сезониин хаалга - июлиин 16

Зониие ажалаар хангалгада туһалха республикын координационно комитетдэй зүблөөн.

Салуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физкультура ба спортын талаар гүрэнэй комитетдэй шангуудыг барюулга. Буряад-түүрэг лицейн асуудалнуудаар суглаан - июлиин 17

Л.П.Табалаев.

Промышленностиин һалбаринуудай 1997 оной 1-дэхи хахадай ажалай дүн шэнжэлэлгэ. 2-дохи ТЭЦ-ые үбэлэй эрхэ байдалда бэлдэлгын асуудалаар шалгалта.

Республикын ажыхынуудта түлишэ ба нефтиин зүйлнүүдыг шэрэхэ эмхинүүдыг шэлэлгын комиссиин ажалда хабаадалга.

Улаан-Үдэ хотодо Ород драмын театрай байшан бариха талаар суглаан - июлиин 14
Улаан-Үдэ хотодо байгша оной 3-дахи кварталда гэр байра ашаглалгада тушааха талаар суглаан - июлиин 18

Гэр байрын-коммунальна ажыхын бухгалтернуудтай ба экономика албануудтай республикын семинар - июлиин 14-16

Газарай баялиг ашаглалгын талаар лицензи үгэдэг комиссиин суглаан - июлиин 16-17

Б.Ц.Семёнов.

Нефтиин зүйлнүүдыг хангалгын асуудалаар "Сиданко" бүлгэмтэй харилсан хүдэлмэрилгэ.

Агротехникин асуудалнуудаар ажыхынуудай ахмад агрономуудтай ба хүтэлбэрилэгшэдтэй семинар.

Байра түхээрлэгэ, техникэ бэлдэхэ талаар хотын жэмэс овош хадагалалгын баазануудыг шалгалга.

Хүдөөгэй эд үйлэдбэрилэгшэдыг түлишэ-тоһодолгын зүйлнүүдээр, техникын хэрэгсэлнүүдээр хангалга.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствон хэблэлэй албан.

ШЭТЫН УНИВЕРСИТЕДЭЙ БУРЯАД ТАҢАГ ТУХАЙ

Чернышевскийн нэрэмжэтэ Шэтын гүрэнэй багшанарай институт байгша оной хабар гаршагаа нэлгээ нэн. Мүнөө Байгал шадархи гүрэнэй багшанарай университет гэжэ нэрлэгдэдэг болонхой. Тус университетдэй хэлэ бэшгэй факультэдэй дэргэдэ буряад болон ород хэлэ бэшгэй шэнэ таһаг энэ жэл нээгдэбэ.

Энэ буряад таһаг байгуулхын тула Шэтэ можын буряаднуудай эблэл ехэ эдэбхи үүсхэл гаргаһан байна. Нонин юуб гэхэдэ, буряадай һуралсалай

тусхай эмхи Шэтэдэ мүнөөшье болотор байгаагүй юм. Зүгөөр ганса Шэтэ хото дээрэ буряад үндэһэтэнэй тоо хэдэн мянганда хүрэн ааб даа. Илангаяа һүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажыхын доройтоһон ушарһаа олон хүдөө нютагаархин хото руу гэр бүлөөрөө зөөжэ, тэндэ ажал оложо хүдэлнэ. Тиэхэдэ Шэтыг тойроод, хэдэ олон буряад нютагууд байнаб, 100 гаран модоной зайда оршодог Агын автономито округ тухай хэлэһэнэйшье үлүү.

Буряад таһагта 10 оюутан

шэлэгдэн абтаха. Июлиин 10-най мэдээгээр шэнэ таһагта 40 хүн саарһа дансануудта тушаагааг байгаа нэн. Харин шэлэн абалгын түрүүшын шалгалта июлиин 15-да үнгэргэгдэхэ юм. Тиймэһээ буряад таһагта шалгалта барижа үзэхэ зон үшөө олдох байха. Шангахан лэ мурьсөөн болохонь ха.

Энэ таһаг тухай бүри тодорхойгоор хожом мэдээсэхэбди.

Б.ВАЛЕРЬЕВ.

АЖАЛ ХЭРЭГТНАЙ АМЖАЛТАТАЙ БАЙГ ЛЭ!

Буряад хэлэн ба литературын багша түрэлхи хэлээ шэнжэлхэ, арадайнгаа ёһо заншал болон гуримуудыг мэдэжэ, ерээдүйн эрхэтэдтэ тэдэниин зааха, ойлгуулха уялгатай юм. Энэ жэл БГУ-гай буряад хэлэ бэшгэй факультэдэй буряад таһагыг 57 хүн дүүргэжэ, түрэлхи хэлэн ба литературын багшын мэргэжэлтэй болобод. Зарим залуу багшанар мэргэжэлээрээ хүдэлхээ нютаг нугануудта ошонхой.

Һургуулин 9-дэхи класс дүүргэһэнэй һүүлээр Буряадай республиканска багшанарай колледждо ороһон 21 басагад 4 жэл соо һуража, эхин классуудай болон буряад хэлэ ба литературын багшын мэргэжэлтэй болобо. Тэдэнэй 3-ниинь эрхим зэргын дипломуудыг абаа. 14-ниинь

һуралсалаа дээшлүүлхээ түрэл колледждо 5-дахи курсда һурахаар үлэбэ. Дунда һургуули дүүргэһэнэйнгээ һүүлдэ колледждо 3 жэл соо һураһан 28 басагад мүн лэ эхин классуудай болон буряад хэлэн ба литературын багшанар боложо гараа. Тэдэн сооһоо 2-ынь колледжо "улаан" дипломоор дүүргэжэ; һуралсалаа үргэлжэлүүлхээ 6 басагад БГУ-гай буряад хэлэ бэшгэй факультэдэй очно таһагта 3-дахи курсда, 1 залуу багша заочно таһагта оруулагдаба гэнэн баяртай мэдээсэл һаяхан абтаа.

Залуу багшанарай саашанхи һуралсалаань амжалта хүсээ!

Б.БАЛДАНОВ.

ЭНЭ ДУГААРТА ТУСХАЙ ХАБСАРГАЛТА ҮГТЭНЭ

Манай айлшад

Сурхарбаанай найр зугаата наадаанда ерлэн айлшад дунда хажуу таладаа "Париж-Бээжэн" гэнэн бэшгэй автоколонно инподромой талмай дээрэ сугларагшадта һонирхогдоо.

Аяр Париж хотоһоо холын аяншалгада гараһан экипажай зорилгонь хадаа Хитад ороной 26 комиссарнуудта зорюулагдана. Иимэ аяншалга тон түрүүн Хитадай түлөөлөгшэд табин жэлэй урда тээ эмхидхэнэй байха юм. Тэрэл аяншалгада хабаадаһан машинануудын энэһинь удаа бүрин бүтэн үлэнхэй, холын замда гаралсажа ерлэнһинь хүн бүхэнэй дунда гайхал түрүүлбэ. Жэшэнь, Англи орондо 1936 ондо заводой хашаа сооһоо гараһан машина часай 110 километрэй зай гагалах шадалтай. Энэһинээ гадна аяншалгада Франциин, Германиин, Швециин, Голландини, Польшын, Россин, Турциин авто-хүлэгүүд хабаадалсаһа.

Холын аян замда ябаһан айлшад номин тунгалаг Байгал далайн эрьедэ амараад, аха дүү Монголой аймагуудад дамжаһан, Бээжэн хото хүрэхээ зоринхой юм.

Т.БАДМАИН.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: аяншалгада хабаадажа ябаһан авто-хүлэгүүд. **М.ШАНТАКОВОЙ** фото.

АГЫН НОНИН

РАБДАНО, КОБЗОН: АПИНИЕНЬ ШЭПЭЛТЭЙ?

Байгша оной сентябрин 14-дэ Агын Буряадай һунгуулин нэгэ мандадтай 215-дахи округоор Гүрэнэй Дүүмын депутат һунгагдаһан гэжэ мэдээсэһэн байнабди.

Һунгалтада хабаадаха кандидатуудай нэрэнүүд июлиин 1-дэ эсэсэн эли болобо. Гүрэнэй Дүүмын депутатай һуури эзэлхын түлөө хоёр лэ хүнтэмсэхэнэ. "Толон" сониний

ниитэлэгшэ Борис Рабданович Рабдано болон СССР-эй арадай артист Носиф Давыдович Кобзон. Дэлхэйдэ мэдээжэ артист, мүн "Московит" банкыг байгуулагша Кобзоной түлөө дуугаа үгэбэл, мүнөө хүлгөөтэ сагта аяншыг талаһаа зүб шиндхэбэри гэжэ агынхидай олонхын мүнөө дээрээ тоолонод.

Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

Уншагшад

Зүбшэнэ, дурадхана, шүмэрсэлнэ

"Буряад үнэн" - 97

ПОЧТАЛЬОНУУДАЙ ҮҮРГЭ, ҮҮСХЭЛ ЕХЭ

Һүүлэй жэлүүдтэ газетэ, журналнуудыг сахидар айлнууд үсөөрөө. Хэблэл жэлээ жэлдэ үнэтэй болоно. Гэбшье манай Оронгодо "Буряад үнэн" газетэдэ захил доошолоогүй. Манай почтальонууд Цырена Цынденевна Савинова, Лариса Бальжинимаевна Сондуева, Цырен-Бутэд Базаровна Хинсева гэшэд түрэл һониндоо захил хэгшэдэй һонирхол татажа, урмыень багаруулна. Тэгэнэр айл бүхэнэй, хүн бүхэнэй арга шадабары, абары зангыень һайса мэдэнэ, үбгэд хүгшэдтэй аятайгаар хөөрэлдэжэ, газетэдэ захил хэхиень һануулна.

Цырена Цынденевна 23 жэл соо таһалгаряагүй түрэл Оронгодоо почтальоноор ажаллахадаа, сонойнгоо гунда эгээл хүндэтэй, эгээл найдабаритай хүнишь болоһон гэбэл, алдуу гаргахгүйб.

Тэрэ Бавасан Абидуевай болон Батажаб Батуевай нэрэмжэтэ үйлсэнүүдээр ябажа, захил эмхидхэдэг. Цырена Цынденевна "Буряад үнэн" газетэдэ байһан соонь магтажа гарадаг шадабаритай.

"Буряад үнэн" өөрын габташагүй онсо түхэл маягтай, түрэл арадайнгаа уран хурса оюун бэлгиге харуулна, ёһо заншал дэлгэрүүлнэ. Гүрэн түрын, республикын, аймагай, хото, хүдөө нотагуудай политическэ, социальна, экономика байдла, хүмүүжүүлгын бүхы асуудалнуудыг үргэнээр харуулна. Манайшье Оронгын һонинуудыг "Үнэндэ" уншахада, хужарламаар байдаг, - гээд Цырена Савинова хэлэдэг.

Минии хангадаг үйлсэнүүдээр олон арбаад жэлүүдтэ таһалгаряагүй Х.Г. Юмова, А.Г. Шагдуржапова, Я.М. Сондуева, Д. Норбоев, Ц.Е. Халсанов гэшэд нотаг соогоо эгээл түрүүлэн захил хэдэг, нүхэдөө, хүршэнээр урйалагд. Тэгэнэрэй жэшээ юунһээшье ехээр захигшадта нүлөө үзүүлнэ. Тиигэншьегүй яахаб даа. Ульгэр домогто ороһон Намжил Балдано, Бавасан Абидуевай нотагаархидай бурядайнгаа жэнхэнэ зүжэг, шүлэг, ульгэр, түүхэ, угай бэшэг шудалһан, шудалжашье ябаашад, түрэл "Буряад үнэнһөө" хахасаха ёһогүйбди, - гээд почтальон Лариса Сондуева омогорхоно. Энэнь тон зүб. Тиухэдэ нэгэ заримшуул ородооршье һайса мэдэхгүй аад, гансал ород хэлэн дээрэ газетэ захюулха ханаатай байдаг. "Үнэн" газетэ тухай нотагаймнай гунда хургуулин багша Ханда Гомбоева Юмова тон зүбөөр хэлэнэ гэжэ ханагшан: "Бидэнэр, түрэлхид, үхибүүдтэ түрэл хэлээс дамжуулха нангин уялгатайбди.

Үхибүүднай "Үнэнһөө" һайн һайханда һураха ёһотой. Наһатай болоод, нэгшье үрээл, онһон үгэ мэдэхгүй, инаг дуряа өөрынгөө хэлэн дээрэ дамжуулжа шадахагүй хүн болоод, хэды ехээр зобохо, тулиха, эшэхэ гэшэд! Энэнише түрэлхид эртэнһээ ойлгохо ёһотой. "Буряад үнэн" газетэ үгэр бүри уншуулжа, хэхиень ульгам болгохо шухала. Тэрэ мүртөө, мүнөөнэй сагта буряад хэлэн дээрэ номуудыше үгы болошоо бшуу!"

Сэхыень хэлэхэдэ, хэр угһаа "Үнэн" газетэ бшүүлжэ байгшад элдэб арга хургаяа бэдэржэ, "Үнэнһээ" хахасанагүй.

Оронгын почтоһоо 720 пенсионертэ пенци, 200 хүндэ тэдхэмжэ гэртэнь асаржа үгэнэбди. Почтыемнай тойроод 3-4 могоной зайда тарашаһан айлнууд хуурижанхай. Оронгоһоо 15 могоной зайда оршодог Кибалино хурунда өөрөө ошожо, пенци болон тэдхэмжэ үгэнэб. Урга жэлүүдтэ почто болон почтальонуудта анхарал багаар хандуулдаг байһанишь мэдэжэ. Мүнөөшье зарим нотагуудта почтальонуудай тоо үсөөлнэ. Би энэ ябадалы огто буруушаанаб. Мүнөөнэй сагта гансал почтальон үргэн арад зонтоёо нягта холбоотой байна. Бидэнэр айлнуудта һонинше дуулганабди, баяр баясхалан асарнабди. Манай почтальонууд ганса бэшэг, газетэ, пенци, пособи зөөдэг бэшэ, үшөө сай, габһа, лапшаа, мылэ, шампунь, ургамалай тоһо, элдэб жэжэ-божо юмэнүүдые наһатайшуулда абаашажа худалдана. Мүнөө жэлэй январь, февраль һарануудта тустустань 7-8 миллион түхэригтэ наймаа хэбэбди. Эгэ бүхы наймаанай хэрэгсэлнүүдые почтальонуудай бэе дээрэ ашажа, айлнуудаар зөөхэдэ, бэлэн бэшэ. Тээд хайшан гэжэ ажамидархабуи? Арга хургаяа бэдэржэ, олзо олохоёо оролднобди.

Республикын почтын хэлхээ холбооной захилай таһаг почтальонуудта газетэдэ захил хэһэнэй түлөө түлбэриень дээшлүүлэе һаань, бидэнэр урмашаха һэмди. Хургуулинууд болон бюджетнэ хүдэлмэрилэгшэдтэ "Буряад үнэн" газетэ кредитээр сахидар арга олгоо һаань, олон айлнуудай түрэл газетэдэ захил хэһэ байһанишь арсалтагүй. Энэ талаар республикын болон аймагай захилай таһагууд үүсхэл гаргаха уялгатай.

Ганса "Буряад үнэнэй" тала хаража, захил хэнэ бшэбди, харин бүхы буряад арадайнгаа нэрэ хүндые дээшэнэ үргэжэ ябанабди гэжэ ханагшабди.

М.И.Амагаевай түрэлхөөр 100 жэлэй ойтой гашарамдуулан, зоной миинтэ захил олоор хүүлэнһэндэ баяртайбди.

Елизавета СЕМЁНОВА,
Оронгын хэлхээ холбооной
таһагыг даатгша.

1963 он бэлэй. Хүдөө холын нотагуудһаа ерэнһэн 3 хүбүүн, 40 гаран басагад Улаан-Үдэн багшанарай училищиин богоһо алхажа, окутад болоо һэмди. Эбтэй эетэйгээр хэдэн жэл һуража, 1967 ондо эхин хургуулин багшанар боложо, ажабайдалай харгыда гараһан

золгоо. Училищиин мүнөө үеын директор Н.Ц.Бальжинимаев маанадтай суг хураһан Александря Пантеева, Мария Шабанова, Жалсан Санжиев тухай баярламаар, омогорхоһоор үгэнүүдые хэлээ. Хүндэтэ багшанараа Донара Батуевна Хабухаева, Анна

30 ЖЭЛ ҮНГЭР ҺЭН ХОЙНО УУЛЗААД..:

байнабди. Байгша оной июнин һүүл багаар училищи дүүргэнэй һүүлээр 30 жэлэй үнгэрһие тэмдэглэхэ зорилготойгоор Яруунаһаа, Захааминһаа, Тундэнһөө, холо ойрын нотагуудһаа булта шахуу сулгараһэмди. Училищидамнай хани халуун уулзалга болоо. Тэрэ холын үедэ эдир хонгор бидэнэрые эжы мэтэ энхэржэ, түбшэн даруугаар хургаал заабари хэлэжэ хургаһан, дүмэн, дэмжэн хүмүүжүүлһэн ашата багшанарай Ирина Даниловна, Цыжиб Аюшеевна, Антонида Александровна, Галина Николаевна, Эльвира Павловна, Евгения Ефимовна гэгшэд тон ехээр баярлан, маанадтайгаа

Родионовна Атутовае, мүн оюутан согтой наһаяа уянталан һайнажа, гэдэргээ эдирхэн хүбүүд, басагад болоһон мэтэ байгаабди. Эрхим хүндэтэ багшанартаа бэлэг сэлэг барюулаад, хүжюу зугаа дэлгээгээд, тараа һэмди. Гушан жэлэй ойн баяраар үетэн нүхэдөө халуунаар амаршалаад, элүүр энхые, амгалан тайвание хүсэгшэ Жалсан Санжиев, Гима Гончикова, Энгельсина Гармаева, Вера Будаева, Ринчин-Ханда Нимаева, Александря Пантеева, Марина Раднаева, Галина Пурбуева, Любовь Сыремпилова.

ТҮРҮҮШЫН ЭВЕНК ХОНИШОН

ой руугаа орошоо. Тиибэшье тэдэ шононууд ябууд дундаа 5 хониень гэмтээгээ. Үнэхөөрөө шоно хонидто оробол, хэдэн арбаадаарнь унагаа жархидар юм. Иймэ һонирхолтой зугаа Бэржэнһээ дуулаһанаа мүнөөшье мартадаггүйб гэжэ Хуллагай бригадын бригадир ябаһан Даржа Санданов намда хөөрөбэ.

Бэржэн хэжэ ябаһан хүдэлмэридөө дуратай, юмэнһээ айхагүй зоримгой эхэнэр һэн. Тэрэ ходоодоо халуун сайтай, амтатай эдээтэй байха.

Дайнай хүндэ жэлнүүдтэ залуухан Бэржэн басаган эрэ хүнэй диллэхэ эгээл хүндэ ажал хэжэ гараһан. Бага балшар наһанһаа үншээрһэн хадаа, хара ажалда бэрхэ байһан. Газар дээрэхи ганса ахана Ленинград эльгээжэ, Герценэй нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэтернь туһалалсаһан. Мүнөө ахань Алла тосхондо "бүдүүн" айлай нэгэниин болонхой, аша зээнэрээр дүүрэн ажаһуудаг.

Бэржэн Майорова хүндэ хүшэр байдалһаа боложо, эртэ наһа бараһан. Тиибэшье Пана басаганиинь үни ай болонхой, өөрын үхибүүдтэй нотаг дээрэ ажаһуудаг. Эхынгээ зөөлэн абары зангые абаһан, мүнөө нийтын ажалада хам оролсон, түрэл нотагаа һэргээхэ хэрэгтэ хабаадалсажа байһаниинь дэмбэрэлтэй.

Мария БЕРЕЛТУЕВА,
Буряад Республикын
габьяата малшан.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б.Ц.Майорова.

1962 он. Хуллагай Дээдэ-Хээрн тарянай полинууд. Тойроод ой тайга. Нэгэтэ үдэшэ эгээл наранай ороод байхада, хээрн бэлшээрһээ хонишой Бэржэн Цыреновна Майорова отог тээшэ хонидто туужа ябаа. Гэнтэ хоёр шоно ойһоо гаража ерээд, түрүүн ябаһан хонидтонь довтолбо. Бэржэн Цыреновна морин шарт дээрэ мшээг голоомотой байһанаа ханажархёод, тэрэндээ гал носогоод, шононуудай урдаһаа сэхэ ошобо. Галһаа айһан шононууд гэдэргээ сухарижа,

ХЭН ХАРЮУСАЛГАТАЙБ?

Улаан-Үдэ хотымнай заха зайжа, һүүлэй жэлнүүдтэ тоолошогүй олон гэр байранууд, зуһалангууд баригдана гэшэ. Эдэ гэрнүүдые ехэнхидээ тоонто нотагаа, гэр байраа, эхэ эсэгээ орхижо ерэнһэн залуушуул барина. Хотгородтошье хүнэй олоодхихоор үлүү юмэн угы, хара хүлһөөрөө хүдэлжэ олоһон салингаашье хэдэн һараараа абажа шаданагүй ха юмбиди даа. Зарим залуушуул дуратайгаар хүдэлжэ байһан ажаллаа орхижо, үхибүүдээ, гэр бүлээ тэжээхын түлөө аралжаа наймаа хэжэ, үдэрэйнгөө мүнгэ олохо баатай болоно. Тэдэнэй дунда хэды олон дээдэ гарай багшанар, эмшэд, инженернүүд бии гээшэб!

Солдатска тосхондо гэр байра түхээрһэн зуу гаран залуушуулай байрануудын

хэзээ "нэрэтэй, хаягтай" болохо юм? һаяхан хоёр эхэнэр гэр бүхэндэ орожо, тэдэхэ гэр, иимэ нэрэтэй болоот гэжэ саарһан дээрэ бэшээд гараа гэлсэнэ һэн. Энэмнай миин лэ хүн зоной шууяа татахагүйн түлөө хэгдэдэг хэрэг, хайша хэрэгээр хандалга болоно гэшэ. Алдарт буряад хүбүүд, басагадайһаа нэрэнүүдые үйлсэ гудамжануудта элбэгээр үгэдэг болоёл гэжэ дурадхаха байнабди. Тиихэдэ Солдатска тосхондо телефоншые, эмшэлгын газар, саад-хургуули, угы. Элдэб эсын муу ушарнуудай болохоодо, эндэхи зон аяр Исток, Аэропорт болон Сэлэнгын зүүн эрье хүрэтэр ябагаар гүйдэхэ баатай болоно. Залуушуул үдэшэндөө сулгаржа, гансал волейбол наададаг юм. Тэдэнһээ: "Хаана хүдэлнэбта?"

- гэжэ һонирхоодо "Аралжаа наймаа хэнэбди. Эхэ эсэгэмнай туһална", - гэлдэхэ юм. Иимэл тулоур байдал тогтонхойл даа. Гэр байраа үдэртөө эзэгүйгөөр орхихоор бэшэ, хажуугаарнь хулгайшад дүүрэн. Иимэ байдалда залуушуулаа оруулан гүрэнөө зэмэлхэдэшье, болиходошье үрэ гарахагүй... Хүдөөдэшье баһал иимэ байдал: хулгай, худал. Байһан хамаг гэр байранууд гансал хоһон торхо болгодонхой...

Дээдын зиндаатай ноёд, һайд! Хүдөө ерэжэ харыт, үзэйт! Иимэ байдалай тогтоһондо хэн харюусалгатайб?!

Солдатска тосхоной
залуушуул.
Хамта дээрэ 30-аад
хүнэй гар табилгатай.

Амаршала

"ҮНЭНДӨӨ" ХОДО БЭШЭЖЭ БАЙНАЙ!

"Буряад үнэн" газетын эдэбхитэй хүдөө бэшэгшэдэй нэгэн Сергей Сандакович Цыбенев байгша оной май һарада 59 наһанайһаа ой тэмдэглэбэ. Захааминай аймагай Бүргэ нотагта тоонтоной Сергей Сандакович ажабайдалай халуун амсхалые, хүн зонойнгоо байра байдалай, ажал хэрэгүүдэй худаалай сохисые сэдхэлээрээ мэдэрэн, һайнише магтажа, дэмжэжэ, муу муухые шүүмжэлжэ оло дахин бэшэһэн байха. Түрэл хэлэнэйнгээ саашанхи хуби заяан тухай һанаагаа зободог, буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг бүгэдэ арадай "Үнэн" сонойной үнэн нүхэр юм. Нүхэдэнь, түрэлхидын Сергей Сандаковичые ойн баяраарнь халуунаар амаршалаад, ходо иимэ урагшаа ханаатай, элүүр энхэ ябахыень хүсэнэбди. Эдэбхитэй хүдөө бэшэгшын ажалые нотагаархидын дэмжэдэг, һонирходог юм. "Буряад үнэндөө" үни соо бэшэжэ байхань болтогой гээд үрэнэбди. Бүлэг нүхэдэй зүгһөө М.Дугаров, В.Намсараев, А.Цыбенев.

Гааргын дунда нургуули хизаар ороноо шэнжэлгын музейтэй юм. Элдэб хонирхолтой, олоной анхарал татамаар зүйлнүүд тэндэнь суглуулагданхай.

Музейн директорээр Буряад Республикын габьяата багша Софья Раднаевна Балданова хүдэлдэг. Олонхи материалнууд тэрэнэй эдэбхи үүсхэлээр, нурагшадай, мүн түрэлхидэй хүсөөр суглуулагданхай юм.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай илалта түгэс дүүрэнээр алдарт 50 жэлэй ойн баярта бэлэдхэлэй үедэ дайнда хабаадаһан, нютагтаа үлөөд, шэн габьяатайгаар хүдэлхэн үбгэд, хүгшэд, тэрэ үеын залуу басагад, хүбүүд тухай материалнууд элбэг.

Музей соонь Гаарга нютагтаа гараһан генерал-майорнууд Даба Цыденов Антон Занданов хоёрто зорюулагданхай олон фото-зурагуудтай тусгаар стенд бии юм. Мүн тэдэнэй эльгээһэн бэшэгүүдшье эндэ байдаг.

Дайнай ветеран, Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын Агууехэ дайнай нэгэдэхи бахоёрдохы шатын, мүн Улаан Одоной орденот, "Шэн габьяагай түлөө" медальда хүртэһэн Цырен Бадмаевич Юндунов тухай бэшээтэй тэмдэглэлнүүд бии. Энэ нүхэрнай сэрэгһээ бусажа ерээд, түрэл колхоздоо тарьяан ажалай бригадираар ажаллаһан, 1947 ондо үндэр баян ургаса хуряжа абаһанайнгаа түлөө Социалис Ажалай Геройн нэрэ солодо хүртэжэ, үбсүүндээ алтан медаль яларуулһан габьяатай юм. Мүн Социалис Ажалай Герой Чоймпил Бадмаевич Бадмаев тухай материалнууд бии.

Баруун дайнда хабаадаһан Буряадай гүрэнэй университетэй профессор Жамсаран Сажинович Сажинов, тэрэнэй дүү Зана-Базар Сажинов тухай хэлэгдэһэн материалнууд музейдэ орогшодой анхаралые татадаг.

Гааргаһаа хамта дээрээ 230 гаран хүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадалсаа. Тэдэнэй дундаһаа 130 баатар хүбүүдын дархан солоёо нэрлүүлэн, тоонто нютагаа бусаха хуби заяагүй байшоо.

Дайнда унаһан эдэ сэрэгшэдэй хуби заяан тухай хэлэгдэһэн дүр-зурагууд, фронтһоо ерэнэн бэшэгүүд гэхэ мэтын зүйлнүүдтэй эндэ ушархат.

- Юртэмсэ дэлхэй дээрэ мүнхэ Наранай мандахын түлөө, Эхэ оронойнгоо эрхэ сүлөөгэй түлөө

халуун шунаяа адхаһан, ами наһаяа үгэнэн эрхимэй эрхим хүбүүдээ мартаха бэшэлди даа. Эдэнэй нэрэ, обог залуушуулда, ургажа ябаа шэнэ халаанда дамжуулан хүргэхэ гэжэ оролдонобди, - гэжэ габьяата багша Софья Балданова хөөрэнэ.

Манай Гаарга нютагтаа ехэ олон хүн хара хирээгэй хагалалгын хатуу шанга жэлнүүдэй хугасаада шороной оёорто хаагдаһан, сэдбэг хүйтэн уларилтай хизаарнуудаар абаашуулжа хаагдаһан байха юм, - гэжэ музейн директор Софья Раднаевна хөөрэнэ. - Нэрэ нэрээрнэ дурдаха болоо наа, 34 хүн болодог. Тон олон бэшэ гү? - гэжэ, асуунгар шэртэн байба.

- Олон байна даа, - гэхэнээ бэшэ үгэ намда олдобогүй.

Тэдэнэй тоодо 1902 ондо түрэнэн Дамдин Гармаевич Гармаев, 1903 ондо түрэнэн Дондой Очирович Ангабаев гэгшэд ороно. Эдэ хоёрнай колхозой түрүүлэгшэнэр ябаһан зон. Нэгэниинь Угнасайн Кировэй нэрэмжэтэ, нүгөөдэнь Түнгээнэй "Ленинская искра" колхозой түрүүлэгшэ байһан. Тэрэ үеынхээр наа, тэдэнэр яһала нургуулитай, ород, буряадааршье бэшэхэ, уншаха, үгэшье хэлэхэдээ, хүнэй хойно ортохогүй нэн ха. Иигэжэ арзагуунайхид, гааргынхид хөөрэлдэдэг.

Абаашагдаһан гушан дүрбэнэй дундаһаа үшөө нэгэ хэдыень дурдайл даа. Ануу-Дари Гармаев, Дансаран Дашиев, Чимит-Цырен Гомбоев, Балдан Бухаев, Чернин Ширеторов, Чернин Очиров болон бусад ороно.

Эдэнэй дундаһаа амиды мэндэ ябагшань гэхэдэ, мүнөө Ивалгын дасанда ламаар хүдэлдэг үндэр наһатай Чернин Намжилович Очиров болоно.

- Балдан Бухаев, Чернин Ширеторов бидэ гурбан дүшэн наймадахи ондо амиды мэндэ нютагаа бусажа ерээ нэмди гэжэ Чернин ламхай хөөрэдэг, - гэжэ Софья Раднаевна онсолно.

Мүнөө Гааргын дунда нургуулийн хизаар ороноо шэнжэлгын музейн эдэбхитэд хадаа дайнай урда тээхи жэлнүүдтэ хардалга мүрдэлгэдэ орожо, түрмын оёорто хаягдаһан, холын хойто хизаар руу сүлэлгэдэ эльгээгдэжэ, наһа барагшадта зорюулан, тэдэнэй сагааруулагданхай алдар нэрыень мүнхэлэн, тухай альбом бүридхэжэ, олондо найшаалтай хэрэг бээлүүлжэ байна.

Геннадий БАДМАЕВ.

ХОЛЫНГОО ХАРГЫДА...

Далаад онуудаар "Баргунская правда" газетэдэ хүдэлжэ ябахадаа, ажалай хэрэгээр Артур Григорянтай сугтаа Уланай колхоз ошоходоо, мүнөө Баргажанай автотранспортна предприятия ашаанай машинын жолоошон Георгий Иванович Хафу гэгшэтэй танилсаа бэлэйб. Тэрэ гэнээр гушаад шахуу жэл үнгэрөө.

Лейтенант Артур Григорян тиихэдэ аймагай милицийн таһагай гүрэнэй автоинспекцийн начальнигаар һаяшаг томилогдоод ябаа нэн.

Кавказай үндэр орьелнуудай армян угсаатанай түлөөлөгшэ Артур тиихэдэ залуухан, үшөө гэр бүлэтэй болоогүйябаа. Илангаяа архи уудаг гэхэ гү, али "хатуу харатай" нүхэсэдэг жолоошодтой тэрэ эбсэшэгүй тэмсэдэг бэлэй.

Харгын аюулгүйе сахиха хэрэгтэ А.Григорян онсо анхарал хандуулдаг, дайралдаһан уршагта ябадалнууд тухай аймагай сониндо бэшэжэ толилуулдаг, олоной анхаралда табидаг байһан юм.

Жолоошодой нэгэ зариманиинь залуу инспекторые "нашан харсагашье" гээд хэлэдэг нэн ха. Мүнөө Артур Анатольевич Григорян Баргажанай автотранспортна предприятияин начальнигаар хүдэлнэ. Үе сагай гүйдэлһөө бууралтажа ябаһан толгойтой, түбшэн зантай, нүхэдтөө эрилтэ ехэтэй Артур Григорян дааж абаһан тушаалдаа ханамжатайгаар хандадаг хүн юм.

А.А.Григорянай ударидадаг коллективтэ ажалша бэрхэ жолоошод, автослесарьнууд, токарьнууд олон аабдаа. Тэдэнэй дунда минии хуушанай танил Георгий Иванович Хафу оролсоно. Тэрэ эгсэ хорин жэлэй хугасаа соо Баргажанай АТП-гэй коллективтэ хүдэлхэ зуураа өөрыгөө яһала һайн талаһаа харуулһан, магтаалдашье нэгэнтэ бэшэ хүртэнэн байха гээд тэмдэглэлтэй.

Сагай эрхэ байдалай хэды хүндэ хүшэр болоошье хаань,

тэрэ сугтаа ажалладаг жолоошодтоёо эбтэй зетэйгээр хүдэлэн, урдаа табиһан зорилгонуудые зааболбээлүүлхые оролдоно. Энэнь найшаалтай.

Ашаанай машинын жолоошон Георгий Иванович Хафу гэгшэтэй Баргажан голлой хүдөө тосхонуудай зон уулзаһан, хараһан байха бэээ гээд ханагдана. Мүнөө тэрэ

Түгнын уурхайһаа нютагайнгаа эмхи зургаануудта, колхоз, совхозуудта шулуун нүүрһэ зөөжэ, гэр байрануудые дулаасуулха хэрэгтэ өөрынгөө хубитые оруулна.

Хурамхаанай болон Баргажанай аймагуудай сэлээнүүдэй дунда хүн зониие зөөдэг автобусуудай жолоошодой дунда олоной магтаалда хүртэмөөр үйлдбэрийн түрүүшүүл олон юм.

Эдэ жолоошодой түрүү зэргэдэ Евгений Костянюк оролсоно. Тэрэ гуша гаран жэлэй хугасаа соо автобусой жолоошоноор ажаллаха зуураа, баргажанайхид болон хурамхаанайхид дүтын танил нүхэр мэтэ болонхой.

Мүнөө Кемерово хотодо ажаһуудаг Зорьян Чимит-цыренович Балданов түрэл нютагаа ерэжэ, Хүшэгээрэй аршаанда амараад бусахадаа:

- Хурамхаанһаа Хүшэгээрэй аршаан хүрэхэдөө, хуушанай танил Костянюкай автобусто нуужа ошооб. Гэдэргээшье тэрэ нүхэртэйгөө бусааб. Найдла амарааб. Хүл, гарни яншахаяа болёо, үбшэнииньшье буураа. Женитэй уулзаа наа, намһаа мэндые хүргөөрэйгты, - гэжэ хэлээ нэн.

Слесарьнуудай дундаһаа Леонид Александрович Гусев, моторист Александр Михайлович гэгшэд тухай дурдангүй гарахын аргагүй.

Дэлгүүрэй экономокодо оролгын хүшэр сагта ажамидархын тула Баргажанай автотранспортна предприятияин коллективэй гэшүүд бии байгаа арга боломжонуудаа элсүүлнэ, автобусуудтаа, мүн ашаанайшье "хүлэгүүдтэ" нарин нягтаар хандана, тэдэниие ашаг үрэтэйгээр хэрэглэхые оролдоно.

Г.ОЧИРОВ.

Баргажан.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Баргажанай автотранспортна предприятияин түрүү жолоошон Георгий Хафу.

А.КОРЕНЕВОЙ фото.

ХАТАР НААДААРАА ДУРЫЕМНАЙ БУЛГАГАА

Бидэ, Хориин дунда нургуулийн нурагшад болон багшанар Улаан-Үдэ хотод шадархи "Юность" гэжэ аялалгын хиза дээрэ үнгэрэгдэһэн "Уг изагуураа дурдалга" гэнэн республикын хизаар ороноо шэнжэлгын XVIII конференцидэ хабаадаһан ерэхэдэ, бальна хатарай "Вдохновение" ансамблин гала-концерт Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театр соо хараха азатай байшообди. Тэрэ үдэһэ һайхан концерт хаража, зүрхэ сэдхэллий

ханаба. Хатаршадтай тон ехэ шадбары, уян бэлиг зал соо сугларагшадтай сэдхэл хүлгүүлээд абаа. Александр Зубенко болон Геля Мардаевагай гүйсэдхэһи "Хотын ехэ галнууд", хореографическа "Апельсин" бүлгэмэй, тус ансамблин ахи бүлгэмэй абьялстай, дорюун хатарнууд зондо найшаагдаа.

Стас Переваловай гүйсэдхэлгэ өөрсэ маягтай, байгаа. Павел Беленский баһал уян нугархай хатарнараа найшаагдаа. Артист болохо гэжэ түрэнэн хүбүүд лэ ха даа...

Концерт нэгэ амин доро, гайхал түрүүлмээр, эрхим найнаар үнгэрөө.

Эдирхэн хатаршадтай абьяас охин, яла сала хубсаһа үмэдхэлһинь, шэмэглэлһинь бидэниие ехэтэ гайхуулаа.

Юрэхыдөө, олон юмэ хадуужа абахаар үзэгдэл, сэдхэлэй ёһотой һайндэр

болоо.

Үнэнхэ сэдхэлһээ оролдоһон ехэ хэрэгэй дүн энэ гэшиэ гэжэ бидэ мэдэрнэбди.

Ансамблин хүтэлбэрилэгшэ, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ В.М.Мангутхановада урагшатайгаар, зохёохы ёһоор хүдэлжэ байһанайнь түлөө баярые хүргэхэ байнабди. "Вдохновение" ансамбль урма зоригоо, нэрэ солоёо нэмээхэнь болтогой!

Эдир хизаар ороноо шэнжэлгэдэй конференци эмхидхэгшэдтэ, мүн хотын хүүгэдэй зохёохы ажалай ордоной директорэй орлогшо Людмила Александровна Шпогитто тон ехэ баярые хүргэнэбди. Тэдэнэй туһаар бидэ "Вдохновение" ансамбльтай танилсаба гэшиэлди даа.

Т.ГАРМАЕВА, Хориин аймагай захиргаанай Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар хороной хүдэлмэрилэгшэ.

Буряадай түрүүшын эрдэмтэ Доржи Банзаровай түрэнхөөр 175 жэлэй ойдо

ЭРДЭМ УХААНАЙ БА ЛИТЕРАТУРЫН АЖАЛ ЯБУУЛАГШАДАЙ Д. БАНЗАРОВА ТҮГЭНЭН СЭГНЭЛТЭ

120 ньюр) тэрэ хэблэгдэжэ, Зүүн зүг шэнжэлдэг эрдэмтэдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байна. Банзаровай энэ ажал тухай ниислэл хотын томо мэргэжэлтэ П.С.Савельев урин дулаанаар тэмдэглээ хэн: "Университедэй шэрээ хаяхан орхинон, арбаад жэлэй саана талын адуун хүрэгэй дунда гүйн торниһон байгаалин үри, эдир кандидат ямар зүбөөр, гэгээн тодоор, гүн ухаанай шэнжэтэйгээр шэлэһэн зүйлөө ойлгоноб даа. Бөө мүргэл тухай сэсэн бодолтой энэ ханамжые наһа барагша хүндэтэ Иакинфын манжын уставһаа хитад бөөнэрэй ёһолол ба бүридэл буулгаһанаа дүүрээ гэжэ тоолодог үзэлтэй жэшэхэдэ, ямар илгаатай гээшэб".

Доржи Банзаровай эрдэм шэнжэлэлгын ажалнууд тоогоороо олон бэшэше наа, удаараа гүнзэгы, эдэб асуудалнуудыг үргэн багтааһаараа шанар хайтай юм. Тэрэ эрдэмэй уйтан халбариин мэргэжэлтэ бэшэ байгаа. Шэнжэлэлгын асуудалнуудын тойрогто Түбэй Азийн түүхын, угсаатанай шудалалай, хэлэ бэшэгэй, уран зохёолой ба шажан мүргэлэй зүйлнүүд ородог байгаа. Д.Банзаров хадаа 19-дэхи зуун жэлэй түрүүшын хахадай монгол шудалалай элитэ мэргэжэлтэдэй нэгэн байгаа гэжэ арсалтагүй эли.

Доржи Банзаровай эрдэм ухаанай ажал ябуула тэрэ үедөө яһала үндэр хэмжээгээр сэгнэгдэһэн гэжэ хэлэлтэй. Наһа бараһан гоноһон 1855 оной июнь нарада П.С. Савельев "Доржи Банзаровай ами наһан ба ажал ябуула тухай" гэжэ брошюра хэблэһэн байна, тэрээн соогоо ингэжэ бэшэнэ:

"Дунда Азийн эртын үеые шэнжэлээрээ Европын ориенталистуудай тоодо ороо; буряад гарбалаараа энэ арад баһал эрдэм бэлигтэй ба гэгээрэлтэй байха аргатай гэжэ харуулаа; томо хүнэй гаргаһан туяа арад угсаатаниие баһал гэрэлтүүлдэг, буряадуудай зэргэһээ Доржи Банзаровай гараһан гансаһые ушар хадаа энэ арадые өөртөө ехэ анхарал татаха эрхэтэй болгоно".

1855 оной "Современник" сэтгүүлэй сентябриин дугаарта П.С. Савельевэй брошюра сэгнэһэн Н.А.Некрасовай ханамжа толилодоо хэн. Энэ брошюра хадаа уншагшадые "ехэ ноһин хүнтэй танилсуулна" гэжэ Н.А.Некрасов бэшэхэдэ, Д.Банзаровай ажал ябуулгын хүшэр эрхэ байдалда анхаралаа хандуулан байна. Н.А.Некрасов ингэжэ бэшэнэ: "Петербург ба Казань хотонуудай хүлээр Эрхүүдэ байха гэшээ Банзаровай оюун бэлигтэ хүгжөөхэ ажалаа ябуула хэрэгтэ һайн нүлөөтэй бэшэ байгаа". Залуу Н.Г.Чернышевский "Отечественные записки" гэжэ сэтгүүлэй хуудананда Банзаровай хуби заяанда тогтохоодо: "...Мүнөө сагай эрдэм ухаан аша туһатай ажалшанаа, оюун хурса шэнжэлэгшээ алдабал даа" гэжэ бэшэ хэн.

Ородой мэдээжэ уран зохёолшон Мельников-Печерский Казанска университедтэ нураһан тухайгаа дурсахадаа, буряад хүбүүд тухай бэшэ хэн: "Гимназида нурадаг буряад хүбүүд эхэ һүбэлгэн бэрхэнүүд хэн, теэд гансал Доржи Банзаров университет дүүргэжэ шадаа. Тэрэ аргагүй бэлигтэй залуу хүн, Европын байдалда болбосоржо сүм шадаа. "Хара бөө шажан тухай" гэжэ гайхалтай һайн зохёол бэшэжэ, кандидадай зэргэ абаа".

Доржи Банзаровай дурсахаалда бэшэһэн шүлэгүүд "Современник", "Отечественные записки", "Москвитинин", "Библиотека для чтения" ба бусад сэтгүүлнүүдтэ гараа.

Тингэжэ 19-дэхи зуун жэлэй дунда Банзаровай ажалда үндэр сэгнэлтэ үгтэһэн байгаа. Тэрэнэй һүүлээр гушаад жэл соо

нэгэше статья гараагүй байһанаа, "Ород зохёолшод ба эрдэмтэд тухай шүүмжэлхы-библиографическа толи" соо мэдээжэ литературовед С.А.Венгеров Банзаров тухай "эрдэмэй ажал хүдэлмэринүүдээрээ ба зүүнэй ба баруунай олон хэлэ мэдэдэгээрээ эрдэмтэдэй анхарал татадаг, ориенталистуудай дунда хүндэтэй байгаа юм" гэжэ бэшэ хэн.

1891 ондо Г.Н.Потанин Банзаровай ажалнуудые хандиблан оруулан мүнгөөр буряад эрдэмтын намтартайгаар хэблэһэн байна.

1892 ондо Доржи Банзаровай түрэнхөөр 70 жэл болоходон, Н.Веселовский, В.Васильев, хитадые шудалагша А.Ивановский ба литература шэнжэлэгшэ А.Пыпин гэгшэд тэрэнэй ехэ габыае хэблэдэ тэмдэглэһэн байна. "Ухибүүдэй суглуулбари" гэжэ ниислэлэй сэтгүүлдэ А.В.Потанинагай "Буряад хүбүүн Доржи" гэжэ рассказ гараба. 19-дэхи зуун жэлэй эсэстэ ород нийгэмэй эрхим түлөөлэгшэд Доржи Банзаровые урданайхидал адли хүндэлэн дурдадаг байгаа гэжэ энэ гэршэлэнэ.

Банзаровай ажалнуудые Потанинай хэблэһые тэмдэглэхэдэ, академик Н.Веселовский "Исторический вестник" гэжэ сэтгүүлдэ Банзаров тухай, "Европын үндэр эрдэм мэргэжэлтэй, түрэл хэлэнһээ гадуур ород, француз, немец хэлэ мэдэдэг, баруунай шэнжэлхы ухаанай арга шудалаһые гүйсэд эзэмшэһэн, онсо түгэдэр бэлигтэй энэ буряад хүниие гайхалтай үзэгдэл гэхээр байна" гэжэ бэшэ хэн.

Мэдээжэ хубисхалша-демократ, түүхэшэн А.П.Щапов Доржи Банзаровые ородой түрүүшын эрдэмтэн М.В.Ломоносовтой хуби заяагаарнь адлидхан жэшэ хэн.

Хожомой шэнжэлэгшэд Доржи Банзаровые мүн лэ дулаанаар тэмдэглэдэг хэн. Академик В.Я.Владимирцов Банзаровые монгол хэлэ түүхэ шэнжэлдэг эгээл томо эрдэмтэдэй зэргэдэ оруулдаг байгаа. Владимирцовай "Монголшуудай нийтэ байгуулал", "Монгол бэшэгэй хэлэнэй ба халхын яряанай хэлэнэй жэшээтэ грамматика" гэхэ мэтэ номууд соогоо Д.Банзаровай ажалнуудые дурдадаг. Юуб гэхэдэ, "Банзаров тэрэ үеын эрдэмтэдэй бодол, хүлгүүлдэг асуудалнуудта харюу бэдэрдэг байгаа ха юм".

Манай үедэ Доржи Банзаров тухай монографи, брошюра, статья, очеркнүүд ба уран зохёолнууд бии болоо. Эрдэм ухаанай ажалнуудтан түүхэ, соёл, арад угсаатаниие, Зүүн зүг, аман зохёол шудалдаг хэдэн үеын эрдэмтэд хандана. Тэдэнэй зохёохы ажалай туһаарт түрүүшын буряад эрдэмтэн тухай олон номууд бии болоо, эрдэм ухаанай сесси, суглаанууд, конференци, симпозиумууд үнгэргэгдэдэг. Үшөө хорёод онуудта Буряадта Банзаровай нэрэтэй эрдэмэй бүлгэм бии болоо. Энэниие республикын академическэ эрдэмэй эхин гэжэ тоолодог. 1955 ондо, наһа бараһаарнь зуун жэлэй дурсахаалда, эрдэмтын зохёолнуудай дүүрэн суглуулбари хэблэгдэ. 1972, 1992 онуудта болоһон ойнүүдтан дашарамдуулан мэдэгдээгүй шэнэ материалнууд гараа хэн.

Ленинградтахи түбэй гүрэнэй түүхын архив соо 1972 ондо казах эрдэмтэн В.З.Галиевай олоһон урдан хэблэгдээгүй бэшгүүд томо эрдэмтэд В.В.Григорьев, А.А.Бобровников, И.Н.Березин, О.М.Ковалевский, А.В.Казембек ба бусадтай дүтэ харилсадаг байһыень гэршэлэн, шэнэ мэдээ үгөө. Профессор Ковалевский Доржи Банзаровай хубин хэрэгүүдтэ өөрөө оролсон оролдоо гэжэ мэдээжэ болонхой.

"1973 ондо "Байгал" сэтгүүлдэ (№ 3) Доржи Банзаровай 1849 оной февралын

10-да бэшэһэн, мүн лэ В.З.Галиевай олоһон бэшгэ гараа хэн. Тэрэ бэшгэ соо мэдээжэ ород эрдэмтэн, Зүүн зүг шэнжэлэгшэ П.С.Савельевтэ хандана. Банзаров Палладий Кафаровай толгойлодог 13-дахы шажанай миссин бүридэлдэ хэлмэришэн боложо Хитад ошохо хүсэл тухай бэшэнэ. П.С.Савельевые һайн таниха хэн хойноо Банзаров тэрэнэд хандажа, Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын Азийн департаментда хөөрлэдэжэ үгыт гэжэ бэшэнэ. Тэрэ хитад хэлэ, Хитадай түүхэ, этнографи ба географи үзэхэ хүсэлтэйгөө мэдүүлнэ. П.С.Савельев энэндэ харюусан оролдоо гэжэ баясахаар. Гэбшые хасаг гарбалһаа боложо, арбаад жэлээр Хитад ошохо эрхэгүй байгаа. Тингэжэ Хитад ошоогүйн мүнөөшье шаналмаар юм.

Доржи Банзаровай ород эрдэмтэдтэй харилсадаг тухай онсо хэлэхээр байна. Банзаровай мэдэдэг, бэшэлсэдэг томо мэргэжэлтэд монголшо, хитад, түүрэг, санскрит хэлэ шудалдаг эрдэмтэд П.С.Савельев, В.В.Григорьев, А.В.Шифнер, О.Н.Бетлинг, Б.А.Дорн архимандрит Палладий (П.И.Кафаров), О.М.Ковалевский, А.В. Попов, И.Н.Березин, П.Я.Петров ба бусадые толохоор.

Доржи Банзаровай ажалнууд хилин саана, Европын ориенталистуудай (Зүүн зүг шэнжэлэгшэд) дунда үндэрөөр сэгнэгдээ. Жэшэнь, немец академик В.Шотт (1807-1899) Банзаровай гол ажал "Монголнуудай хара шажан" һайн мэдэдэг, залуу эрдэмтэн нүүдэллэ арадуудай мүргэл тухай элдэб янзын ор-материалуудые гуримшуулан тобшоһон, монгол бөөнүүдэй домог түүхэ нээһэн байна гэжэ тэмдэглээ хэн. Доржи Банзаровай ондоо - "Монгол гэжэ нэрын гарбал", "Эргэнэ-хон" гэжэ нэрэ тухай, "Ойрадууд ба уйгарнууд тухай" гэхэ мэтэ ажалнууд тухай магтажа бэшэ хэн. "Чингис-хаанай түрэлэй Исунке тайжын хүшөө дээрэхи монгол бэшэгэй тайлбари" гэжэ Банзаровай хүдэлмэри тухай Шотт ингэжэ бэшэнэ: "Европын эрдэмтэд монгол, гүнзэгы шэнжэлэгшэ гэжэ мэдээжэ болоһон Доржи Банзаров тэрэ таагдаагүй үгэнүүдые гүйсэд уншажа шадаһан хойноо хүшөө тухай шэнэ, тад ондоо тайлбар үгөө. Удаань Исунке тухай "текстын гол батаар, энэһээ даамжаран саашаа ойлгосотой болоно" гэжэ заахадаа, Банзаровые дэмжэһэн болоно. Банзаровай хүдэлмэринүүд тухай Шоттын толилолгонуудые "Росси тухай эрдэмэй мэдээнүүдэй архив" гэжэ журнал соо Салтыков-Щедринэй нэрэмжэтэ Гүрэнэй публикаци библиотекейн хүдэлмэрилэгшэ Б.Л.Кандель олоһон байна. Эдэ материалнууд Д.Банзаровай хилин саана мэдээжэ болоһые ба ород немец эрдэмтэдэй үнинэй холбооень гэршэлэн. Доржи Банзаровай эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэринүүдтэ манай ороной ба гадаадын эрдэмтэд саг үргэлжэ хандажа байдаг. Тэрэнэй хэһэн зарим тобшоолнууд Зүүн зүгэй шудалалай алтан жасада ороо, зариманиин хуушаржашы болоо бээ. Тингэншьегүй аргагүй. Доржи Банзаровай наһа бараһаар 142 жэл үнгэрөө, эрдэм ухаан тэрэ гэгээр эхээр хүгжөө, туйлай олон шэнэ баримтанууд бии болоо, эрдэм шэнжэлэлгын арга хэрэгсэлнүүд үндэһөөрөө хубилаа. Гэбшые Доржи Банзаровай ажалда хэһэн хубита баялиг ганса манай Буряадта бэшэ, хаа хаанайг шудалагдана. Юундэб гэхэдэ, Доржи Банзаровай оюун бэлиг, шэнжэлхы абыас тэрэниие ородой эрхим эрдэмтэдэй тоодо оруулаа.

Д.УЛЫМЖИЕВ,

Росси Федерациин эрдэмэй габыаата ажал ябуулагша, профессор.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительств

Редактор А.А. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: С.Д. РИНЧИНОВ (редакторай орлогшо), Г. Х. ДАШЕЕВА (редакторай орлогшо), Б-М.Ж. БАЛДАНОВ (харюусалгата секретарь), Р.Б. ГАРМАЕВ, Д.Д. СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Ц. Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Т.В.САМБЯЛОВА, В.И.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газстын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хууданан хэмжээтэй.

Индекс 50901. Хэһэг 2363. Хэблэлдэ тушаалдһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэлэн АО-до газетэ хэблэгдэ.

Директорэй телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрдхэлдэ абтанхай. Заказ № 7831.

Редакциин телефонууд: редакторай - 1-50-96, приёмнын - 1-54-54, редакторай орлогшонорой - 1-68-08, 1-64-36, харюусалгата секретарини - 1-50-52, секретариадай - 1-62-62, таһагууд: үндэһэтэй болон политическэ асуудалнуудаар - 1-55-97 (даагшань), 1-61-35, 1-34-05, экономикай - 1-63-86, 1-61-35, соёлой болон түүхын - 1-60-21 (даагшань), 1-57-63, залуушуулай, оюутадай ажабайдалай болон олонинтын хүдэлмэрини - 1-54-93 (даагшань), 1-69-58, мэдээсэлэй болон соносхой - 1-67-81, корректорнүүдэй - 1-33-61, компьютерна түбэй - 1-66-76.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 1-49-94, бухгалтерин - 1-23-67, вахта - 1-35-95.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэлые хазгайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин ханамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.

Россин Федерациин Президентын Зарлиг

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ГҮРЭНЭЙ ШАНГУУДААР ШАГНАХА ТУХАЙ

Физкультура болон спортын хүгжэлтэд габыятай байһанайнь түлөө "Россин Федерациин физическэ культурын габыята хүдэлмэрилэгшэ" гэжэ хүндэтэ нэрэ олгохо:

Жамьяндабаев Андрей Дамдиновича - "Сэлэнгэ" гэжэ футбольой командын начальнигта.
Россин Федерациин Президент **Б.Н. ЕЛЬЦИН**.

Москва, Кремль.
1997 оной майн 30
№ 539.

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГ

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ГҮРЭНЭЙ ШАНГУУДААР ШАГНАХА ТУХАЙ

Һурагшадые һургаха ба хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ габыятай байһанай ба олон жэлдэ оролдосотойгоор хүдэлһэнэй түлөө "Россин Федерациин габыята багша" гэжэ нэрэ олгохо:

Батуева Буда-Ханда Бабуевна - Яруунын аймагай Нархатын 2-дохи дунда хургуулин багшада.

Дымрылова Римма Пагбаевна - Захаминай аймагай Утаатын дунда хургуулин багшада.

Орлов Геннадий Николаевича - Кабанскын аймагай захиргаанай эрдэм һуралсалай таһагые даагшада.

Попова Ольга Александровна - Улаан-Үдэ хотын 59-дэхи Россин гимназиин багшада.

Степанов Виктор Александровича - Түнхэнэй аймагай Хэрэнэй хургуулин интернадай директортэ.

Югова Тамара Макаровна - Хорин аймагай Хорин 1-дэхи дунда хургуулин багшада.

Транспортын халбарид габыятай ба олон жэлдэ оролдосотойгоор хүдэлһэнэй түлөө "Россин Федерациин транспортын габыята хүдэлмэрилэгшэ" гэжэ хүндэтэ нэрэ олгохо:
Коренев Анатолий Степановича - Зүүн Сибирийн түмэр замай Улаан-Үдын таһагай начальнигта.

Шушаков Валерий Иннокентьевича - Зүүн Сибирийн түмэр замай зайн талаар хангаха Мысовойн дистанциин электромонтёрто.

Россин Федерациин Президент **Б.Н. ЕЛЬЦИН**

Москва, Кремль,
1997 оной июниин 14
№604.

БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТЫН

ЗАХИРАЛТА

1. Районуудые, элшэ хүсэний, промышленна предпритинуудые ба организацинуудые 1997-1998 оной намар-үбэлэй үедэ түлишөөр хангаха зорилготойгоор 1997 оной июлиин 10-һаа 15 болотор түлишэ ба нефтепродуктуудые худалдан хангаха дуратайшуулай конкурс үнгэргэхэ.

2. Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Яруунын районуудай захиргаануудые толгойлогшодто (**Бадмаев Н.Д., Иванов С.В., Доржиев Ц.Э.**) тэднэй газар дээрэ байдаг уурхайнуудай зүгһөө налог татабари оруулхын тоосоогоор түлишөөр хангаха болохо, конкурс үнгэргэлгэдэ хабаадахыень дурдахаха.

3. Тус конкурсые саг соонь эмхитэйгээр үнгэргэхын тула нефтепродуктуудаар ба хатуу түлишөөр хангагшадые шэлэн толихо конкурс дүрим баталха.

4. Районуудай ба городуудай захиргаануудай толгойлогшодые нүүрһэ ба нефтепродуктуудаар хангалгын захилшад

гэжэ тодорхойлохо.

5. Республикын конкурс үнгэргэхэ комиссин бүридэл иимэ байха:

Табалаев А.П. - Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, түрүүлэгшын; **Думнов В.А.** - Гэр байрын ба коммунальна ажахын талаар комитедэй түрүүлэгшэ, орлогшонь; **Дубровинский Ю.П.** - промышленностиин, элшэ хүсэний ба транспортын министрэй орлогшо; **Карпуков В.И.** - Экономикын министрствын дэргэдэхи сэнгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ; **Лаподуш Н.М.** - Финансын министрствын таһагай дарга; **Колосова А.Г.** - Промышленностиин, элшэ хүсэний ба транспортын министрствын мэргэжэлтэ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **В.К. АГАЛОВ**.

1997 оной июниин 27-до Буряад Республикын Правительствын тогтоолоор баталагдаба

1997-1998 ОНУУДАЙ НАМАР-ҮБЭЛЭЙ ҮЕДЭ ШУЛУУ НҮҮРҮЭ БА НЕФТЕПРОДУКТНУУДААР ХАНГАХА ТАЛААР РЕСПУБЛИКЫН КОНКУРС ҮНГЭРГЭХЭ ТУХАЙ ДҮРИМ

Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ байдаг элшэ хүсэний комплексн предпритинуудай, гэр-байрын коммунальна ажахынуудай, промышленна предпритинуудай котельнэнүүдтэ шулуу нүүрһэ, нефтепродуктуудые худалдан хангаха захилнуудые контрактна (хэлсээнэй) үндэһэн дээрэ бүридүүлхэ, мүнгэ һомолхо, бзэлүүлхэдэ Буряад Республикын Правительствын харилсаха ниитэ хуулига ба экономика гурим заршамуудые тус дүрим тогтооно.

1. Захилшад хадаа районуудай, городуудай захиргаануудай толгойлогшод, промышленна, элшэ хүсэний предпритинуудай, гэр-байрын коммунальна ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд болоно.

2. Шулуу нүүрһэ, нефтепродукт худалдан хангагшад хадаа республикын конкурсн шэлэлгэ гаранан предпритинуудта ба эмхи зургаанууд болоно.

3. Тус конкурс июлиин 10-һаа 15 болотор үнгэрхэ.

4. Хабаадахын түлөө 1997 оной июлиин 5

болотор комиссидэ мэдүүлгэ үгэхэ, тэрээн соогоо зааха зүйл:

- предпритийн хүсэд нэрэ, байрладаг газар ба бүридхэдэ абтаһан тухай үнэмшэлгэ;
- худалдан хангаха продукциян янза, шанар, тоо хэмжээн;
- зөөлгын болзор;
- продукциян сэн;
- ямар унаагаар асарагдаха гэжэ.

5. Конкурсын комисси сэгнэжэ, илагшадые тодорүүлха.

Шэлэлгэдэ хараада абтаха зүйл гэхэдэ:

- продукция зөөлгын гаргаша;
- продукциян сэн ба шанар;
- зөөлгын хугасаа;
- удаа дараалан асарха болзор;
- тогтууритайгаар саг соо асаралгын найдуулга.

6. Республикын конкурсдо хабаадаха болзор 1997 оной июлиин 15 болотор гэжэ тогтоохо.

7. Конкурсын дүн 1997 оной июлиин 21-дэ гаргагдаха.

ГҮРЭНЭЙ ШАГНАЛНУУД

БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ СОВЕДЭЙ 1997 ОНОЙ ИЮНИИН 25-НАЙ ТОГТООЛООР

Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэй грамотаар шагнагдаба гэбэл: Олон удаан жэл соо аша тухатайгаар хүдэлһэнэй түлөө, Яруунын районой 70 жэлэй ойттой дашарамдуулан шагнаба гэбэл:

Бадмаев Доржо Семёновиче - "Комсомольский" совхозой механизаторые
Базаров Цыдыл Тарбаевиче - Эгэтын совхозой отделениин эрхилэгшые
Бальжинмаева Бальжима Доржиевнае - хүн зоние социальна талаар хамгаалха Яруунын таһагай гол мэргэжэлтэ

Бардуев Бадма-Доржо Пыловиче - Эгэтын совхозой мал ажалай цехэй начальнигые
Батуева Дарима Баддуевнае - "Целинный" совхозой малшание
Григорьева Наталья Алексеевнае - Нархатын рабкоопой 1-дэхи магазиние даагыше
Доржиев Иван Цырендоржиевиче - "Юбилейный" гэжэ үйлэдбэрийн жолоошоние
Жигмитов Даба-Цырен Намдаковиче - "Комсомольский" совхозой жолоошоние
Захарова Акулина Аполлоновнае - Ширингын совхозой тугалшание
Ильина Тамара Николаевнае - Хоргын колхозой хаалишание
Клим Гриворий Феохтистовиче - Ульдэргын колхозой механизаторые
Курбетев Павел Васильевиче - "Юбилейный" кооперативай хонишоние
Лыгденов Цыден-Еши Цыренжаповиче - "Победа" колхозой жолоошоние
Момсейкин Алексей Ивановиче - Тулдуунай совхозой механизаторые
Мухин Владимир Васильевиче - "Дружба" колхозой механизаторые
Митыпов Николай Цырендоржиевиче - Ульдэргын колхозой механизаторые
Прасков Андрей Ивановиче - Яруунын совхозой жолоошоние
Ринчинов Батажаб Санжигамсуевиче - "Дружба" колхозой хонишоние
Содномдоржиев Владимир Даримаевиче - Иисэнгын совхозой хонишоние
Тузев Алексей Владимировиче - "Улаан-Туяа" колхозой трактористые
Халмактанова Валентина Николаевнае - "Улаан-Туяа" колхозой ахмад экономистые
Цыденова Мыдыгма Будажаповнае - Тулдуунай совхозой хонишоние
Цыдыпов Бабу Нимбуевиче - Хоргын колхозой трактористые
Цыренов Юрий Нимаевиче - Яруунын совхозой трактористые
Цырендэшиева Долгорма Фёдоровнае - Яруунын районой сүүдэй ахалагша гүйсэдхэгшые

Чистопольский Иван Сергеевиче - Яруунын совхозой хүдэлмэришэние
Яковлев Александр Андреевиче - Иисэнгын совхозой жолоошоние.

Олон жэл соо аша тухатайгаар предпритинуудта ба эмхинүүдтэ хүдэлһэнэй түлөө, Захаминай районой 70 жэлэй ойттой дашарамдуулан:

Брянская Ольга Михайловнае - "Элүүр энхэ" гэжэ муниципальна предпритийн санаатори-профилакторийн машинистые
Ваганов Александр Филипповиче - ажалай ветерание
Доржиев Михаил Цыбиковиче - Енгорбойн дунда хургуулин буряад хэлэнэй ба литературын багыше

Дариева Наталья Лубсановнае - Далахайн хүдөөгэй соёлой байшанай директорые
Жеравина Валентина Александровнае - Закаменск хотын гэр байрын - коммунальна ажахын үйлэдбэрийн управлениин диспетчерые

Кохнайдель Мина Яковлевнае - ажалай ветерание
Лысковцева Валентина Алексеевнае - Россин Федерациин Финансын министрствын Захаминай райондохон ахмад хинагша - шалгагыше

Норбоева Сэсэгма Цыдыповнае - ветерануудай байшанай директорые
Очирова Цыпэ Санжиевнае - арадай гэгээрэлэй ветерание
Савельева Людмила Фёдоровнае - Россин Федерациин сбербанкын Буряадай банкын Захаминай таһагай ахмад бухгалтерай орлогшые

Хандуева Екатерина Бадмажаповнае - "Знамя труда" гэжэ районой газетын харюусалгата секретарие

Цыденова Тамара Будаевнае - Хамни һууриной хэлхээ холбооной таһагай начальнигые
Цыденова Сэсэгмае - Ехэ-Сэхир һууриной номой сангые даагыше

Цыбиков Жамсо Ивановиче - "Хуртата" гэжэ таряашанай ажахынуудай эблэлэй "Колос" гэжэ фермерэй ажахые толгойлогшые

Цыренов Банзарагша Намжиловиче - ажалай ветерание

Ургажа байгаа залуу үетэние хүмүүжүүлхэ ба һургаха хэрэгтэ туйлаһан амжалтануудай түлөө:

Бородина Фаина Александровнае - Улаан-Үдэ хотын 23-дахон дунда хургуулин эхин классуудай багыше

Нефидова Таисия Фёдоровнае - Улаан-Үдэ хотын 39-дэхи дунда хургуулин эхин классуудай багыше

Хүн зоние номой сангай талаар хангаха ажалда олон жэл соо үрэтэйгөөр хүдэлһэнэй түлөө:

Ширапова Долгор Цыбиковнае - Хэжэнгын районой түбэй номой сангай хүдэлмэрилэгшые

Залуу үетэние уран найханай талаар хүмүүжүүлгэдэ туйлаһан амжалтануудай түлөө:

Батомункуева Виктория Александровнае - Хэжэнгын аймагай Хэжэнгын искусствануудай хүүгэдэй хургуулин директорые

Залуу үетэние һургаха ба хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ туйлаһан амжалтануудай түлөө, Хягта хотын 1-дэхи дунда хургуулин 135 жэлэй ойттой дашарамдуулан:

Будаева Маргарита Викторовнае - түүхын багыше

Доржитарова Маргарита Пурбуевнае - һуралсалай-хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшые

Черных Екатерина Дмитриевнае - һуралсалай хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшые.

Зэлтэр һууриной хүгжэлтэдэ ехэ хубита оруулһанай ба ажалдаа оролдосотойгоор хандаһанай түлөө Зэдэн аймагай Зэлтэрэй хүдөөгэй захиргаанай толгойлогшо **Гончарова Галина Гавриловнае**;

Олон жэлэй туршад эрдэм ухаанай ба багшын ажалда аша үрэтэйгөөр хүдэлһэнэй түлөө, түрэнөөр 70 наһанай ойттой дашарамдуулан, **Улымжиев Даши Батуевиче** - түүхын эрдэмэй доктор, Буряадай гүрэнэй университетэй ниитэ түүхын кафедрын профессорые;

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша, ажалай ветеран **Махашкеев Яков Герасимовиче** түрэнөөр 90 жэлэй гүйсэһэн ушараарнь

Ажалдаа харюусалгатайгаар хандаһанай ба һууриной хүгжэлтэдэ ехэ хубита оруулһанай түлөө Тарбагатайн районой Тарбагатайн хүдөөгэй захиргаанай толгойлогшо **Филатов Георгий Георгиевиче**;

Удаан саг соо аша үрэтэйгөөр хүдэлһэнэй түлөө ба 50-тай болоһон ушараар "Селенгинское" гэжэ таряашанай хамтын ажахын хангалгын таһагта хүдэлдэг **Цыбиков Николай Бальжиновиче**;

Арадай аман зохёол хүгжөөлгэдэ ехэ хубита оруулһанай түлөө ба залуу үетэние оюун сэдхэлэй талаар хүмүүжүүлгэдэ ехэ хубита оруулһанай түлөө ажалай ветеран **Иванова Софья Гергесовнае**.

Улаан-Үдэ.
1997 оной июниин 25.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М.И. СЕМЁНОВ**.

ХҮНЭЙ ЭРХЭ СҮЛӨӨ ХАМГААЛХА

“Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ шажан мүргэлэй ажал ябуулга” гэжэ хуулийн проект дээрэ жэлэй туршада горитойхон хүдэлмэри хэгдээ. Проект зохёолгодо мэдээжэ эрдэмтэд Л.А.Абаева, Т.М.Михайлов, юристнууд, Арадай Хуралай ба Правительствон аппаратай мэргэжэлтэд, Арадай Хуралай депутатууд хабаадалсаһан байна. Элдэб асуудалнуудаар арсалдаанууд болодог байгаа. Тиигэжэ, жэшэнь, Буряад Республикын иимэ Хуули “Шүтэхэ сэдхэлэй эрхэ сүлөө ба шажанай нэгэдэлнүүд тухай”, “Шажан мүргэл шэлэхэ эрхэ тухай” гэнэн федеральна хуулинуудые дабтаха ёһогүй гүрэн шажан хоёрой хоорондох харилсаа заршамуудые ба шажанууд хоорондын харилсаанай тэнсүүриие эбдэхэ ёһогүй гэнэн тобшололдо булта ерээ. Конституциин ёһоор, Россин Федераци гээшэ, иргэнэй гэхэ гү, али хара зоной (шажанда хабаагүй) гүрэн болоно. Ямаршье шажан гүрэнэй гү, али заагагүй уялгалһан гэхэ зэргэтэй байха ёһогүй. Шажанай нэгэдэлнүүд гүрэнһөө амьарлагданхай, хуулийн урда адли харюусалгатай. Эрдэм нуралсалай ба хүмүүжүүлгын гүрэнэй системэ мүн лэ иргэнэй шанартай ба шажанда ямар нэгэ хандаса бии болгохо гэнэн зорилго урдаа табидаггүй.

Федеральна хуулинууд һайн гэжэ тоологдоошье һаа, нютагай, үндэһэтэнэй ба соёлой бүхы илгаануудые хараада абажа дүүрэн шадахагүй байһаниинь эли. Буряад ороной дэбисхэр дээрэ

анханһаа хойшо буддын, үнэн алдартанай дэлхэйн шажанууд хүршэлэн байгаа. Мүн үнэн алдартанай хуушан заншалтай байгууламжа ба бөө мүргэл үлэнхэй. Һүүлэй жэлнүүдтэ республика соо өөрыгөө хүзэгтэйбди гэжэ тоолодог зоной тоо олон болоо, гэбэшье олонхи хүнүүд бурхангүй үзэл баримталдаг гэхэдэ болоно. Шажан мүргэлдэ этигэдэг залуушуулай тоо олон боложо байһаниие адаглахаар байна. Заншалта бэшэ шажан мүргэлнүүд баһал таража байнхай. “Россин ниигэмэй гэр бүлын, эрхэтэдэй элүүр энхэдэ шажанай зарим эмхинүүдэй муу нүлөөгэй аюулта хойшолон тухай” гэнэн гүрэнэй Дүүмын Россин Федерациин Президентдэ хандалга соо ханаагаа зобохоор зүйлнүүд бии. Жэшэнь, Россин дэбисхэр дээрэ гүрэнэй ба муниципальна зургаануудай талаһаа албан захиргаанай дэмжэлгэ абаһан, заншалта юумэ эбдэхэ хүсэлтэй шажанай олон эмхинүүд Баруунай оронуудта налог татабарихаа тэрбелдэг, хүзэгшэдэй ухаан сэдхэлдэ ба бэе махабадта хоро хүргэн тухай сүүдэй шийдхэхэ харюусалгада ородог, ниигэмдэ эсэргүү ябуулгануудые үүсхэдэг, үнгэржэ ерэхэдэ гүрэнэй засаг зургаануудта нэбтэржэ гүрэндэ, эсэргүү элдэб хэрэг хэлсээ эмхидхэдэг гэжэ мэдээжэ болонхой”.

Шажанай заншал эбдэхэ зорилготой эмхинүүд эрдэм нуралсалай зургаануудтай харилсаа тогтоохо зорилготойгоор элдэб нэгэдэл,

жасануудые үүсхэн байгуулан баримта бии.

Тус хуулийн проект соо правительствын дэргэдэхи шэнжэлгын-зүбшэлгын Советтэ шажанай эмхинүүдэй ажал ябуулгада эрхэтэдэй бэе махабадта, ухаан сэдхэлдэ муу нүлөөтэй зүйл бии гү гэжэ элирүүлхэ хүдэлмэри үүргэ даалгагдана. Энэ хуулиие абабал, республикын дэбисхэр дээрэ бүридхэлдэ абтаагүй ба миссионерэй ажал ябуулга баталалгагүйгөөр эрхилдэг шажанай эмхинүүдэй ажал ямар нэгэ хубяарнь хизаарлаха арга олдохо гэжэ ханагдана. Мүн хүнүүдые эрдэм нургуулигүй, мэхэшэ гү, али шажанай үйлэ мүргэлһөө үлдүүлһэн зонһоо хамгаалха зэргэтэй. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатууд 14-дэхи сесси дээрэ тус хуулийн проектые ехэ һонирхон зүбшэжэ, нэгэдэхи уншалгаар абаһан байна.

Хүндэтэ уншагшад, газетын хууданда тус хуулийн проект барлахадаа, Таанадһаа тодорхой дурадхал ханамжануудые абажа, сентябрь һарада болохо Арадай Хуралай 15-дахы сесси дээрэ 2-дохи уншалгада хараада абаха ханаатайбди.

Энэ хуули абабал, эрхэтэдэй шүтэхэ сэдхэлэй эрхэ сүлөө ба шажан мүргэл шэлэхэ эрхые хамгаалха хэрэг бэлүүлгэдэ үшөө нэгэ шухала шата болохо аабза гэжэ найданабди.

Д.Д.СУНДАРОН,

Буряад Республикын Арадай Хуралай хороной түрүүлэгшын орлогшо.

Буряад Республикын Хуули

Буряад Республикын Хуулийн тус проект хоёрдохи уншалгада табигдана. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатууд Д.Ч.Боросгоев, Ф.С.Самаев, Д.Д.Сундарон дурадхана.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГАЗАР ДАЙДА ДЭЭРЭ ШАЖАН МҮРГЭЛЭЙ АЖАЛ ЯБУУЛГА

Конституци соо бэшэгдэн тус Хуули эрхэтэн зоной шүтэхэ сэдхэлэй эрхэ сүлөө ба шажан мүргэлэй түхэлые шэлэхэ эрхые хамгаалха зорилготой юм.

Статья 1. Гол шухала ойлгосонууд

Шүтэхэ сэдхэлэй эрхэ сүлөө гээшэ шажанай гү, али шажангүй үзэл дуран соогоо шэлэхэ, эзэмшэхэ ба тарааха, ямаршье шажан мүргэл шэлэн шүтэхэ гү, али шажанда шүтэнгүй өөрыгөө үзэл бодолоор Конституциин гурим, тогтоогдоһон хуули сахин ябаха эрхэ мүн болоно.

Шажан мүргэл гээшэ бодото байдалда ушардагышье ба ушардаггүй хүсэнүүдтэ ба амитадта хүгэдэн шүтэлгэ дээрэ үндэһэлһэн ойлгомжонуудай ба шүтэлгын ёһолоннуудай нүхэсэл болохо ниитын ухаан мэдэрэлэй түхээр уламжалһан түхэл болоно.

Шажан мүргэл шэлэн шүтэлгэ гээшэ өөрын ойлгомжо нургаалтай, ёһолол заншалнуудтай, шүтөөн тахилгатай шажанда, шажанай байгуулгада (церковьтэ), шажанай эмхидэ (нэгэдэлдэ) хамаадалга болоно.

Буряад Республикын түүхын үндэһэтэй шажан мүргэлнүүд гэхэдэ, Россин буддын шажанай заншалта сангха, ородой үнэн алдартанай (христосто мүргэдэг) шажан, хуушан ёһололтой үнэн алдартанай шажанай байгуулга, бөө мүргэл болоно.

Шажанай (конфессиональна) шэнэ байгууланууд гээшэ угсаатанай соёлой гү, али социальна ямар нэгэ эрхэ байдалда бии болодог, заншалта шажануудһаа онол ухаанай, ёһололой удха шанараар ба түхэлөөр илгардаг шажанай шэнэ урасхалнууд, нэгэдэлнүүд болоно.

Хари гүрэнүүдэй шажанай эмхинүүд хадаа хилын саана, тэрэ тоодо СНГ-эй гэшүүн гүрэнүүдэй газар дээрэ байгуулагдажа, бүридхэлдэ абтаһан эмхинүүд болоно.

Шажан номнолгын (миссионерэй) ажал ябуулга хадаа ямар нэгэ шажан мүргэлые шажанай хүмүүжүүлгын ба нургалгын, шажанай гэгээрэлэй, тэдхэмжын, аша туһада оролдолгын ба бусад ажал хэрэг ябуулгын туһаар шажанай эмхиин ёһо гуримуудтай ба тус эмхиин дүримтэй зохилдуулан тарааха

болон номнохо ушар болоно.

Тахилтай (нангин) газарнууд гээшэ байгаалиин гү, али хүнэй гараар хэгдэн, шажан үзэлтэнэй мүргэн хүгэдэдэг, тахилга хэдэг, ёһолол бүтээдэг газарнууд (түхээрэлгэнүүд) болоно.

Статья 2. Буряад Республикын газар дэбисхэр дээрэ шажан мүргэлэй ажал ябуулгын хуулига эшэ үндэһэнүүд

Буряад Республикын газар дэбисхэр дээрэ шажан мүргэлэй ажал ябуулга хадаа Россин Федерациин Конституциитай, “Шүтэхэ сэдхэлэй эрхэ сүлөө тухай” РСФСР-эй Хуулитай болон бусад федеральна хуулинуудтай, Буряад Республикын Конституциитай, Буряад Республикын хуулинуудтай болон гүрэнэй засаг зургаануудай гуримшуулгын хуулига бусад баталалгануудтай ба тус хуулигай зохилдуулан бэлүүлгэдэхэ зэргэтэй.

Статья 3. Шажанай эмхи

1. Шажанай эмхи хадаа сугтаа шажан мүргэл шэлэн шүтэхэ зорилготойгоор

байгуулагдаһан, хуулийн наһа хүсэһэн эрхэтэдэй һайн дуранай нэгэдэл мүн, тус зорилготой зохилдохо иимэ шэнжэнүүдтэй гэбэл:

- шажанай нургаал;
- мүргэл, шажанай үйлэ ёһолол бүтээлгэ;
- шажанай нуралсал ба хүмүүжүүлгэ, номнол ба шажанай нургаал тараалгын бусад түхэлнүүд.

2. Шажанай эмхинүүд нютагай, Россин Федерацидахи гү, али хилын саанахи нэгэн ниитэ түбтэ мэдэлгүй ба түблэгдэн, хүтэлбэрийн нэгэ зургаанда дээрэһээ захирагдадаг эмхинүүдтэ хубаарна.

3. Шажанай эмхинүүд ниигэмлэлэй, харьяата газарай (приход), сангхын (буддын шажантанай ниигэмлэл) түхэлтэй хиид, дасан, дуган, хүмэ, мүргэлэй байшан гэхэ мэтэ газарта эмхидхэлтэй байжа болодог.

4. Шажанай эмхинүүд хадаа мүргэл бүтээдэг хүнүүдые нургадаг шажанай эрдэм нуралсалай эмхи зургаануудтай байжа болодог.

Статья 4. Шажанай эмхинүүдые гүрэнэй бүридхэлдэ абалга

1. Буряад Республикын газар дэбисхэр дээрэ өөрыгөө ажал ябуулгын түлөө байгуулагдаһан шажанай эмхинүүдые гүрэнэй талаһаа Буряад Республикын Юстициин министерство федеральна хуулинуудтай ба тус Хуулигай зохилдуулан бүридхэлдэ абадаг. Буряад Республикын Юстициин министерство нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта шажанай эмхинүүдэй гүрэнэй бүридхэлдэ абтаһан тухай дуулгадаг.

2. Нургаалай талаар хари гүрэнүүдэй шажанай эмхинүүдэй мэдэлдэ байдаг шажанай эмхинүүд, мүн шажанай шэнэ байгууланууд Буряад Республикын Правительствон дэргэдэхи шажан мүргэлэй талаар шэнжэлгын-зүбшэлгын советдэй зүбшөөһэн шийдхэбэрээр бүридхэлдэ абтадаг.

Түүхын үндэһэ уламжалалтай шажануудай эмхинүүд дээдэ шатын шажанай эмхиин зүгһөө үнэмшэлгэтэй һаа, гүрэнэй бүридхэлдэ абтадаг.

Статья 5. Буряад Республикын газар дайда дээрэ миссионернүүдэй эмхинүүдэй түлөөлэлгэнүүд

1. Нургаалай талаар хари гүрэнүүдэй шажанай эмхинүүдтэ мэдэлтэй эмхинүүдэй, шажанай шэнэ байгуулгануудта мэдэлтэй эмхинүүдэй Буряад Республикын газар дайда дээрэ миссионерэй (номнол тараалгын) ажал ябуулга Буряад Республикын Юстициин министерствэдэ бүридхэлдэ абтаһанай, миссионерэй ажал ябуулгын зүбшөөл абтаһанай ба Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ номнол тараалгын программа зүбшэн тааруулһанай удаа бээлүүлэгдэдэг.

2. Буряад Республикын Юстициин министерство хадаа Правительствын дэргэдэхи шэнжэлгын-зүбшэлгын соведэй зүбшөөһөн сэгнэлтэ үгэһэнэй хүүлээр бүридхэлдэ абтаһанай баталалга ба зүбшөөл үгэдэг.

3. Бүридхэлдэ абтаһанай (аккредитаци гараһан) баталалга ба миссионерэй ажал ябуулгын зүбшөөл нэгэ жэлэй болзорто үгтэдэг.

4. Бүридхэлдэ абтаһанай баталалга, миссионерэй ажал ябуулга зүбшөөл тухай мэдүүлгэнүүдые харалга ба номнол тараалгын программа зүбшэлгэ Буряад Республикын газар дайда дээрэ номнол тараалгын ажал бээлүүлхэ шажанай эмхинүүдые бүридхэлдэ абалгын Дүримүүдээр хараалагдаһан бүхы документнүүдые үгэһэнэй хүүлээр харын болзор соо бээлүүлэгдэдэг. Бүридхэлдэ абтаһанай баталалга, номнол тараалгын ажал ябуулгын зүбшөөл үгэхын ба программа зүбшэхын тула нэмэлтэ шалгалта хэрэгтэй хаань, нэрлэгдэһэн болзор гурбан нара хүрэтэр удааржа болодог.

5. Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ бүридхэлдэ абтаһанай, миссионерэй ажал ябуулгын зүбшөөлэй түлөө Буряад Республикын бюджеттэ орохо ажалы доодын салингай 100 хэмжээнэй зэргэ түлөөһөн, Юстициин министерствын дансада доодын салингай 10 хэмжээнэй мүнгэн түлэгдэдэг.

6. Баталалга (аккредитаци), миссионерэй ажалы зүбшөөл абтаһан, зүбшэн тааруулһан миссионерэй ажалы программатай хүнүүд Буряад Республикын Юстициин министрэй гү, али тэрэнэй орлогшонорой гартай ба Юстициин министерствын тэмдэгтэй тамгаар баталагдаһан гэршэлгэ ба программын текст абадаг. Гэршэлгын жэшээтэ түхэл Юстициин министерствэдэ баталагдадаг.

7. Уншалга мүргэл хэдэг, тахилгын үйлэ, шажанай ёһолол бүтээдэг газарнуудһаа гадуур номнол хэхэ гээ һаа, үйлсын жагсаал, суглаа, пикедтэ зогсолго гэхэ мэтын гуримда адляар бээлүүлэгдэдэг.

8. Нургуулиин наһа хүсөөгүй үхибүүдэй ба нуралсалай эмхи зургаануудта номнол хэхэ гээ һаа, тус зургаануудай захиргаанай, түрэлхидэй ба тэдэниие орлоһон хүнүүдэй зүбшөөлөөр хэгдэдэг. Миссионерэй ажал ябуулга габэл хүмүүжүүлгын ба нуралсалай хүдэлмэриһөө сүлее сагта хэдэг.

Статья 6. Шажанай найндэрнүүд, заншалта үйлэ ёһолол бүтээлгэ

1. Шажанай эмхинүүд ёһо шүтөөнэй байһан барилгануудые, мүргэл хэхэ, шажанай үйлэ хэмжээнүүдые тусхай бээлүүлхэ ба бусад газарнуудые байгуулан, харууһалха эрхэтэй. Эрхэтэнэй шажанай мэдэрэл доромжолһон олоной үзэмжын хэмжээнүүд, мүн бэшэг зурагууд хорюултай.

2. Мүргэл, шажанай үйлэ ёһолол гэхэ хэмжээнүүд шүтөөнэй байһан түхээрлэгэнүүдтэ, тэдэндэ хабаатай дэбисхэртэ, шажанай эмхинүүдтэ иимэ зорилготойгоор үгтэһэн бусад газарнуудта, олон зоной мүргэдэг, хүдөөлүүлдэг газарта, мүн эрхэтэдэй дураар тэдэнэй нуудаг байрада, байһан гэртэнь үнгэргэгдэдэг.

3. Эмнэлгын-элүүржүүлгын ба больницын эмхи зургаануудта, эрэмдэг ба үндэр наһатай

хүнүүдэй нуудаг гэрнүүдтэ, гэмтэниие хэхээлгын газарнуудта шажанай үйлэ ёһололнууд тэндэ байһан эрхэтэдэй гуйлтаар үнгэргэгдэдэг. Заагдаһан газарнуудта мүргэл, тахилга болон шажанай ёһололнууд захиргаанай хэхэһэн таһаг байрада үнгэргэгдэдэг. Уридшалан гэмтэниие хаһан газарта шажанай ёһолол үнгэргэбэл гэмтэ ябадал мүрдэлгын ба хэхээлгэ гүйсэдхэлгын хуулита хэмжээнүүдэй эрилтэнүүдые дүүргэхэ ёһотой.

4. Ондоо шарнуудта олоной анхаралай мүргэл тахилганууд, шажанай үйлэ ёһололнууд олоной хабаадалгатай суглаан, жагсаал, спортын ба соёлой хэмжээ ябуулгануудай гуримаар үнгэргэгдэдэг.

5. Мүргэл тахилга хэхэ, шажанай үйлэ ёһолол бүтээхэ эрхэ санаартада ба шажанай дээдэхи эмхиһээ, али нютагай эмхиһээ зүбшөөлтэй зондо үгтэдэг.

6. Шажанай найндэрнүүд тогтоогдоһон гуримаар ажалы бэшэ үдэргэжэ соносхогдожо болодог.

Статья 7. Шүтэлгын (нангин) газарнууд

1. Буряад Республикын нютагай өөһэдын хүтэлбэриин түлөөлэлгэтэ засагай зургаанууд онсо хамгаалагдадаг газарнууд тухай федеральна хуулинуудтай зохилдуулан, Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи шажанай талаар шэнжэлгын-зүбшэлгын соведтэй зүбшэжэ, шажанай эмхинүүдэй дурадхалаар нютагай онсо хамгаалагдаха газарнууд гэжэ ямар нэгэ шажанай шүтэлгын (нангин) газар гэжэ тоологдодог байгаалиин гү, али хүнэй гараар бүтээгдэһэн объектнүүдые соносхожо болодог.

2. Тус статьягай 1-дэхи зүйлдэ заагдаһан газарнуудта үйлэдбэриин-ажахын ба бусад хэмжээ ябуулганууд ба тэндэхи хуулита эрхэ байдал федеральна хуулинуудтай, тэрэ тоодо байгаали хамгаалгын ба ондоо хуулинуудтай, Буряад Республикын хуулинуудтай ба нютагай өөһэдын хүтэлбэриин зургаануудай баталалгануудтай зохилдуулан гуримшуулагдадаг.

Статья 8. Мүргэлэй үйлэ дүүргэдэг хүнүүдэй арадай анагааха ухаанда (эмнэлгэдэ) үйлэшэлхэ эрхэ

1. Арадай анагааха ухаанда үйлэшэлхэ (эмнэлгэ хэхэ) эрхэ тогтоһон гурим соо үнэмшэлгэ абтаһан мүргэлэй үйлэ дүүргэгшэ хүнүүдтэ үгтэдэг.

2. Арадай анагааха ухаанай арга дүршэлые элүүрые хамгаалгын гүрэнэй гү, али муниципальна эмнэлгын-элүүржүүлгын эмхи зургаануудта хүтэлбэрилэгшэдэйн шиидхэбэрээр хуулитай зохилдуулан хэрэглэжэ болодог.

3. Анагааха ухаанай ба эм найруулгын ажал ябуулгын ямар нэгэ халбарыда хүдэлхэ габэл, хуулиин тогтоһон гуримаар зүбшөөл (лицензи) абадаг.

Статья 9. Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи Шажанай талаар шэнжэлгын-зүбшэлгын совет

Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи шажанай талаар шэнжэлгын-зүбшэлгын соведые Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ байгуулдаг.

2. Шэнжэлгын-зүбшэлгын соведэй бүридэлдэ эрдэмтэд, шажан шудалдаг мэргэжэлтэд, юристнүүд, медицинын хүдэлмэрилэгшэд ба бусад мэргэжэлтэд оролсодог.

3. Шэнжэлгын-зүбшэлгын совет шажанай эмхинүүдһээ ажал ябуулгадань хабаатай документнүүдые эрихэ, үүсхэн байгуулгын дүримэй зүйлнүүдые ойлгуулан тодорүүлха эрилтэ табиха, мүн шажанай эмхинүүдэй ажал тухай бүхы шатын зургаануудһаа мэдээ абаха эрхэтэй.

4. Шэнжэлгын-зүбшэлгын совет тухай Дүрим Буряад Республикын Президентын Зарлигаар баталагдадаг.

Статья 10. Буряад Республикын газар дайда дээрэ шажанай ажал ябуулга тухай Хуули эбдэһэнэй түлөө харюусалга

1. Тус хуулиин 5-дахи статьягай 1-дэхи зүйлдэ заагдаһан хари гүрэнэй эрхэтэн гү, али эрхэтэн бэшэ нюрнуудта "Буряад Республикын газар дээрэ хари гүрэнүүдэй эрхэтэдэй ба эрхэтэн бэшэ нюрнуудай байха гурим тухай" Буряад Республикын Хуулиин ба "Хүтэлбэриин тогтоһон гурим эбдэһэнэй түлөө албанай захиргаанай хэхээлтэ тухай" хуулиин хүсэн хэрэглэгдэжэ болодог.

2. Тус хууляар хараалагдаһан эрилтэнүүдые эбдэлгэ хадаа тогтоһон хуулинуудтай зохихо албан захиргаанай талаар харюусалгатай байдаг, миссионерэй ажал ябуулгын баталалгын, медицинын ба эм найруулгын ажал ябуулгын зүбшөөлэй хүсэ болжуулха хэмжээ абаха эрилтэ табигдадаг.

3. Тус хууляар хараалагдаһан албан захиргаанай хуулида зүрью ябуулганууд тухай протоколнуудые дотоодын хэрэгүүдэй, нютагай хүтэлбэриин зургаануудай тусхай томилогдоһон тушаалта нюрнууд бэшэдэг. Тус хууляар хараалагдаһан албан захиргаанай хуулида зүрью ябадалнууд тухай хэрэгүүд нютагай өөһэдын хүтэлбэриин зургаануудай албан захиргаанай комиссинуудта хуули буса имэ ябадал тухай РСФСР-эй Кодексын тогтоһон гуримаар харагдадаг. Заагдаһан хуули буса ябадалнууд тухай хэрэгүүдые харалгын гурим ба албан захиргаанай хэхээлтэ тухай тогтоолнуудые бээлүүлгэ РСФСР-эй дурдагдаһан Кодексоор тодорхойлогдодог.

Статья 11. Тус Хуулиин дүүргэлтын хойноһоо хиналта ба шалгалтые бээлүүлгэ

1. Тус хуулиин дүүргэлтын хойноһоо хиналтые Буряад Республикын Прокуратурын зургаанууд бээлүүлдэг.

2. Буряад Республикын гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдын хүтэлбэриин зургаанууд тус Хуулиин дүүргэлтын хойноһоо федеральна хуулинуудай, Буряад Республикын хуулинуудай ба тус хуулиин тогтоһон эрхэ мэдэл соо хиналта хэдэг.

Статья 12. Тус хуулиин хүсэндөө оролго.

Тус хуули албан захиргаанай ёһоор хэблэлдэ тунхаглаһанай хүүлээр арбан үдэрэй үнгэрхэдэ хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент
А.В.ПОТАПОВ.

Тус хуулиин проект Буряад Республикын Арадай Хуралай 14-дэхи сесси дээрэ нэгдэгшэ уншалгаар 1997 оной апрелин 23-да абтаба.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТЫН БОЛОН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХЭБЛЭЛЭЙ АЛБАНАЙ МЭДЭЭСЭЛ

НЭРГЭХЫН ЗАХА ҮЗЭГДЭБЭ ГҮ?

Буряад Республикын Президентын дэргэдэхи Старейшинүүдэй соведэй ээлжэтэ зүблөөн дээрэ промышленноостин мүнөөнэй байдал зүбшэн хэлсэгдэбэ. Промышленна үйлэбэриие элүүжүүлэн хэргээхэ талаар Правительствын абажа байһан хэмжээнүүд тухай промышленностиин, транспортын ба хэлхээ холбооной министр В.В. Перелаяв элидхэбэ. Үйлэбэрийн хэмжээнэй доошоо уналга 1991 онойхтой сасуулбал, 67 процентнь болоо юм. Үнгэрэгшэ жэлэй дүнгөөр уналгын эршэ нэгэ бага аалидаа (6 процентээр доошолоо). Энэ хадаа Россин дунда зэргын хэмжээнһээ дээгүүр болоно, гэбшье зарим халбаринуудта доошоо уналга тогтоод, дээшээ гараһаншье ушар бии. Жэшэнь, зайн гал ехээр гаргадаг болобо, тилишын промышленность, алта олзоборилго дээшэлнэ, бүд нэхэлгэ нэмээ. Урдань дог шухала гэжэ тоологдог машина бүтээлгын халбаридо доошоо уналга үргэлжэлһөөр, гэбшье бүхэлидөө энэ жэлэй нэгдэхэи кварталай дүнгүүд найдал түрүүлнэ.

Үйлэбэрийн хэргээлгэ яахадаа удаарнаб гэбэл, хэдэн шалтаг дурдажа болоно. Худалдаанда гүйсэтэй продукция гаргадаг, үйлэбэриет эрид хубилгаха хэрэггүй предпритинуудта (алта олзоборилго, ой модоной промышленность) эрьсэ хангаха мүнгэн зөөри дутана. Харин дэлгүүртэ дадаагүй ондоо эмхинүүдтэ ехэ мүнгэ номолхо (инвестици оруулха) хэрэгтэй болоно. Предпритинин хүндэ байдал дээрэ унаса сохиһон налог татабари, ехэ боложол байдаг үри шэри ба зарим үшарта хүтэлбэрийн жолоо алдалга гээд нэмжэ болоно. Нэгэ үедэ үмсэлэлгэдэ ехээр найдан байгаад, тэрэнэ бэлүүлэгдээгүй.

Хүтэлбэрийн хэрэгтэ ехэ анхардаггүй томонууд коммерческэ фирмэнүүд предпритинуудай хүтэлбэрид

ерэнхэй.

Манай томо үйлэбэринүүдтэ тогтоһон байдалые министр онсолбо. ЛВРЗ мүнгэ түлэхгүй ушарһаа хохидонхой, гэбшье эрээдүйн хараань найн гэхэдэ болоно. Нёдондоной хидо орходоо заһабарилгын захил 30 процентээр ехэ болоо. Авиазавад контракт мүн баталанхай, үйлэбэрийн ургалта эндэ 20 процентдэ хүрэхэ гэжэ хүлээгдэнэ. Галуута-Нуурай радиозаводто дүрбэ һара соо үйлэбэрийн хэмжээн 5 дахин нэмээд байна. Судна бүтээлгын завод эршээ абажа байнхай, тэрэ мүнөө ажалайнгаа шэглэл ондоо болгоо: хүдөө ажыхын запас хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргана. Прибор бүтээлгын завод үйлэбэрийн ами эрьсэ хангаха мүнгөөр дуталдаха, ядуушар байдалда ороод байна. Сэрэгэй министрствэһээ захилнууд олон, гэбшье "оборонко" мүнгөө түлээггүй зандаа. Тиигэжэ предпритинин үйлэбэрийн хүснүүдэй 10 процентнь лэ ашаглагдана. "Электромашин" завод гададын оронуудта продукци эльгээхээ болходоо, үйлэбэрийн баһа унажа эхилээ. Бүхэли дээрээ промышленноостин байдал хүндэ гэжэ хэлэлтэй: 1991 онойхидо орходоо продукциин хэмжээнэй хахаданшье гаргагданагүй.

Промышленностие хэргээхэ талаар Правительство хэмжээнүүдые яһала абажа байна: триллион шахуу мүнгэн номологдохоор хүлээгдэнэ. Хүгжэлтын ба шэнэхэлгын Европын банкһаа урьһаар абанан 15 миллион доллар алта олзоборилгы промышленноостыда ами оруулба. Гэбшье эрьсэ мүнгэ хэргээхэ шухала асуудалые ганса Правительствон хэмжээнүүдээр шийдхэжэ болохогүй. Налогой талаар Россид мэдэлтэйшье һаа, үйлэбэри хүгжөөхэ хүсэл шадалтай предпритинуудта налогой урмашуулга хэжэ арга республикада бии. Удаанай

хадагалалгада ороһон онһон түхээрэлгэнүүд найн сагай ерэтэр зөөрийн налогһоо сүлөөлэгдэнхэй. Тусхай хүтэлбэрийн онсо гуримай хизаар соо жэлэй гурбан кварталай туршада зайн галай тариф хубилгадангүй байха. Гүрэнэй захил хэдэг системэ промышленноостыда туһа хүргэхэ байна. Оффшорно зоно тухай Президентын зарлиг бэлдэгдэжэ байна. Энээнэй ашаар олзын хэрэг эрхилэгшэд мүнөө сүлөө байһан үйлэбэрийн талмайнуудые ашаглаха аргатай болохо.

Соведэй гэшүүд өөрын ханамжа дурадхалнуудые оруулба. Жэшэнь, Ц.М.Данзанов "Забайкалессей" Узбекистанда байдаг түлөөлэлгын аша туһаар трикотаж бүдэй үйлэбэри дэмжэхэ, "Теплоприбор" гэжэ акционернэ бүлгэме дулаанай эшэ хүсэ тоолодог гэрэй счэтчигуудые гаргалгада шэглүүлэхэ гэжэ дурадхаба. Мүн уһа хэмжэдэг онһон түхээрэлгэ гаргаха хэрэгтэй болоно. Юуб гэхэдэ, болохоёо байгаа гэр байрын-коммунальна реформто хадаа хүн зондо хэрэгтэй хангалгануудые наринаар тоолохо эриэтэ табиха байна. Модо бэлдэхэлгэдэ ба тэрэниие саашань болбосоруулгада анхарал хандуулха тухай Соведэй гэшүүн Н.Е.Медведев хандуулба. Найн шанартай модоор баян республикада һуугаад, нютагай үйлэбэрийн юрын модон зүйл худалдан абаха аргагүй болохо туйлдаа хүрэнхэйбди.

Республикын Президент Л.В.Потапов түгэхэдэнь орон соохи ба республика соохи экономическа байдалда тогтоходоо, мүнөө хүдэлөөгүй предпритинуудые шалгажа, тэдэниие хэргээхэ хэмжээнүүдые Правительство тодорхойлоо гэжэ тэмдэглэбэ. Мүнөө сагай технологи нэбтэрүүдэд предпритинуудла туһаламжа хүлээхэ зэргэтэй.

Инвестици элсүүлхэ талаар зохистой байдал байгуулха, мүнгэн зөөрөөр хангалтын хэрэг байдал тогтониторжуулха тухай асуудалнууд Буряад Республикын Президент Л.В.Потаповай үнгэрэгшэн экономико болон социальна халбарие хүтэлбэрийлгын онсо гурим бэлүүлгын талаар комиссийн ээлжэтэ заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ.

Буряад Республикын финансын министр Г.В.Шлыкова тоосоо хэхэдэ, мүнгэн сангай байдал тогтониторжуулха, мүнгэнэй хэрэг эрхилдэг

Мосбизнесбанк мүнгэ зөөрөөр тэдхэхээр бэлэн, харин "Финкор-Бурятия" акционернэ бүлгэм 11 проектдэ 15,2 миллиард түхэриг һомолоо. Гададын оронуудтай худалдаа наймаа эрхилхын тула минеральна түүхэй эд олзоборилгын, ой модо бэлдэхэлгын ба болбосоруулгын хэрэгтэ мүнгэ зөөри элсүүлбэл, ашагтай байха гэжэ Правительство тоолоно. "Рудная горка" ба "Баруун-Холбоо" гэхэн газарнуудай алтанай хэбтэшнүүдые бэдэрэлгэдэ "Москито" гэхэн Канадын фирмэтэй 5 миллион долларой

ЕРЭЭДҮЙН ХАРАА ЗОРИЛГОТӨЙГӨӨР

бүрилдэлгэнүүдые хүгжөөхэ Программа хадаа бюджетэй, инвестициин, мүнгэнэй урьһаламжын политикын гол зорилгонуудые тодорхойлохо, мүн республикын жасын дэлгүүрые хүгжөөхэ арга олгоо. Мүнөө республикада 11 банк ба банкнуудай 53 филиал хүдэлнэ. Мүнгэн сангай, инвестициин ба страхованиин талаар 18 компани хүдэлнэ. Тэрэшэлэн гүрэнэй бшэ пенсионно 3 жаса ажалаа ябуулна. Үмсэлэлгын хэрэг ябуулгын үедэ 341 акционернэ бүлгэм байгуулагдаа. Инвестиционно проектнүүдые удаа дараалан бэлдэхэ тусхай гурим тогтоогдоо, инвесторнүүдтэ хүнгэлэлтэйгөөр налог тохолго хараалагдаа. Инвестици элсүүлхэ хэрэгтэ Буряад Республикын нэрэ хүндыень дээшлүүлхэ талаар һүүлэй жэлнүүдтэ ажал ябуулагдана. Хүнгэлэлтэйгөөр урьһаламжа абахын тула 341 миллион США-гай долларой хэмжээндэ инвестици элсүүлхэ талаар Россин трансконтинентальна финансово-промышленна корпорациитай харилсаа холбоон тухай республикын Правительство хэлсээ баталаа. Макарон үйлэбэрилдэг фабрикийн 15 миллиард түхэригэй проекты

хэлсээн баталагдаа. Урда Корейн фирмэнүүдэй хабаадалгатайгаар Муйскын ба Баунтын районуудта нефрит олзоборилго эмхидхэгдээ.

Финансын министрэй тоосоо зүбшэн хэлсэлгын үедэ Республикын Правительство толгойлогшо мүнгэн сангай хэрэг байдал тогтониторжуулха талаар арга боломжнууд дээрэ тогтоо. Тусхайлбал, үри шэридэ ороһон предпритинуудай харюусалга шангадханаһанай, мүнгэ хэрэглээггүй гуримаар тоосолгы, эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлхэнэй, элдэб янзын хүнгэлэлтэнүүдэй шалгалта үргэнөөр ябуулханаһанай ашаар салин болон пенси түлэлгөөр үри шэрийн хэмжээ бага болгохо гэжэ Л.В.Потапов тэмдэглээ. Гададын инвесторнүүдтэй баталагдааг удаан болзорой проектнүүдэй шанарта тэрэ анхаралаа хандуулаа, Зүүн Урда Азийн гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо байгуулгын шухала байһые үшөө дахин тэмдэглээ. Россин Правительствон делегациин бүридэлдэ ураанай Хиагдинска хэбтэшье ашаглаха, Мекскэ ГЭС бариха, СУ-39 түхэлэй штурмовигуудые гадаадада гаргаха талаар харилсаа холбоо байгуулха арга боломжын байһые Л.В.Потапов тэмдэглээ.

ТҮНХЭН НЮТАГАЙ ХҮГЖЭЛТЭ ТУХАЙ

Түнхэнэй районой 2005 жэл болотор социально-экономическа хүгжэлтын тусхай программа Буряад Республикын Правительство баталба.

Тус программын зорилго хадаа экономикын ашаг үрэ дээшлүүлхэ ба хүн зоной амидарал найжаруулхаһаа гадна Түнхэнэй районой, национальна паркин тогтууритай хүгжэлтэ хангаха байгааһин бүрэн бүтэн байдалай үндэһэ, "Аршаан" гэжэ бэеын элүүрые хэргээлгын комплекс, хүдөө ажыхын ба промышленна үйлэбэри хангаха зүйлнүүдэй хүгжэлтэ гэхэ мэтые

хараална. Программа соо районой бүхэ экономическа ба социальна халбаринуудые багтаанан дүн хамта 9 зүйл ороно. Жэшэнь, байгааһи хамгаалгын-гуманитарна түбүүдэй барига "Аршаан" "Нилова-Пустынь", "Хонгор уула" "Жэмһэг" курортнуудые болбосон түхэлтэй болгохоор хараалагдана. Мүн аэропортые, харгыннуудые, зайн галдамжуулгын утаһануудые шэнэхэ, бага ГЭС бариха гэжэ түсэблэгдэнэ.

БЮДЖЕДЭЙ МҮНГЭНЭЙ ТООСОНДО

Буряад Республикын Правительствын захиралтаар Хойто-Байгалай районой коммунальна предпритинуудай ажалшадта салин түлэхыень 1500 миллион түхэриг үгэхэ гэжэ

шиидхэгдэбэ. Энэ урьһаламжа Финансын министрствын харюусалга дор, тус районой 1997 ондо абаха трансфертын тоосондо гэжэ захиргаанай шийдхэбэрийн үндэһөөр үгтөө.

ТУСХАЙ НӨӨСЫН ЖАСАҺАА

Ээлтэр станицын 300 жэлэй ойтой дашарамдуулан, республикын правительствын захиралтаар тэндэхи хүдөөгэй захиргаанда 15 миллион түхэриг үгтэбэ.

Иймэл хэмжээнэй мүнгэн Яруунын районой Иисэнгын хүдөөгэй захиргаанда телевизор хараха түхээрэлгэ хабсарһананай ба тааруулханаһанай түлөө түлэхыень үгэхэ гэхэн шийдхэбэри абтаа.

АЮУЛ САРАХА МЕДИЦИНЫН АЛБАН ТУХАЙ

Аюулта тодохорой медицинын албанай ба албан хоорондын координационно комиссинууд тухай дүрим республикын Правительство баталба.

Энэ дүримэй ёһоор тус албанай гол зорилгонууд хадаа онсо ушар байдалай хойшолон усадханын үедэ медицинын санитарна хангалгын талаар ажал хүдэлмэри эмхидхэхэ ба бэлүүлхэ мүн хүтэлбэрийн зургаануудай, хэлхээ холбооной ба зарлал захяа дуулгадаг системын бэлдэхэл хангаха

ёһотой болоно. Шэнэ албанай бүридэлдэ республикын Элүүрые хамгаалгын министрствын аюул тодохорой медицинын албан, Забайкалийн сэрэгэй округой тиймэ албан, мүн Гүрэнэй санитарна эпидемиологическа албанай, Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын, түмэр замай Улаан-Үдын таһагай, Улаан-Үдын авиапредпритинин арга боломжонууд нэгэдүүлэгдэбэ.

Зарим предпритинуудай онһоо зэбсэг, түхээрэлгэнүүд удаанай хадагалалгада табигданшье һаа, тэрээнһэнь налог татагдадаг

байгуулагдаба. Тус совет Госкомстадай бүхы гуримшуулһан документнүүдые абаха эрхэтэй. Түрүүлэгшээрнь

НАЛОГҢОО СҮЛӨӨЛБЭ

юм. Мүнөө Республикын Правительство зөөрийн тэрэ налогһоо сүлөөлэгдэн предпритинуудай нэрэ тунхаглаба. Тэрэ тоодонь манай эгээл томо - ЛВРЗ, авиазавад, судна бүтээлгын завод, "Теплоприбор" гэжэ мэтэ мүнөө дүүрэн хүсөөрөө хүдэлдэггүй үйлэбэринүүд оробо.

республикын Статистикын хорооной түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Ч.Б.Абзаев томилогдобо.

Нёдондо олгогдоһон хүнгэлэлтэнүүд мүнөө жэлдэ дахяад үгтэбэ.

Правительствын захиралтаар Буряад Республикын Статистикын гүрэнэй хорооной дэргэдэ предпритинууд ба эмхинүүдэй гол фонднуудые шэнээр сэгнэхэ ажалда харилсаануудые гуримшуулха албан хоорондын совет

Буряад Республикын Ажалай ба хүн зоние ажалаар хангалгын министрствын байгуулалта хубилгаха тухай дурадхал Россин Ажалай ба социальна хүгжэлтын министрство оруулаа. Хүн зоние ажалаар хангаха албан тус министрствын бүридэлһөө гаргагдажа, хүн зоние ажалаар хангалгын федеральна гүрэнэй албанай Буряад Республикадахи Департамент болохо юм. Тэрэ хадаа юридическэ нюурай эрхэтэй, гүрэнэй жасын мэдэлэй эд бараатай, мүнгэн зөөритэй байха.